

2002
ročník XLV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 2

Obsah

1

Z dějin obce Hřčavy
2. část

Radek Lipovskí

8

Orlová městem
– předpoklady a výsledky rozvoje po roce 1922

Jan Steiner

19

Dny brannosti na Těšínsku r. 1934

Marek Skýpala

22

Nezapomenutelná vzpomínka na r. 1937

Rudolf Bydlošek

23

Tošanovický suvenýr

Věslava Branná

24

Naučná stezka Těrlické mokřady – botanický výzkum

Kateřina Švendová

27

Oldřich Štěrba
(1902 – 1942)

Oldřich Štěrba, Jaroslav Štěrba

32

Wilhelm Przewczek - Kniha úrody

Libor Martinek

33

Muzeum Těšínska se představuje
Muzejní knihovna Silesia

Vlasta Byrtusová, Marta Častulíková

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 27 Český Těšín, Hlavní tř. 13 - 15
tel. 0659/761 211, fax 0659/761 223, E-mail: muzeum @muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: ing. Jaroslav Keller
Výkonný redaktor: doc. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc., Vlasta Byrtusová,
doc. dr. Dan Gawreckí, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc., dr. Dušan Janák,
Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus, dr. Jiřina Kábrtová,
ing. Jaroslav Keller, dr. Irena Korbelářová, Dr., dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, doc. dr. Radim Prokop, CSc., dr. Erich Šefčík,
Kateřina Švendová, Petr Tesař, Jiřina Veselská, doc. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, Studio UPGRADE, v.o.s. Ostrava
Odevzdáno do tisku: 10. 4. 2002
Vyšlo:
Tisk: Kartis, ul. K. H. Borovského, 733 01 Karviná-Fryštát

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.
Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 13
nebo v jeho pobočkách ve výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících, ve Výstavní síni Muzea
Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.
Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 15 Kč
pro předplatitele 10 Kč
celoroční předplatné 40 Kč a poštovné
Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j.
2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Z dějin obce Hrčavy

2. část

Radek Lipovskí

Po rozpadu Rakouska-Uherska r. 1918 vznikly tzv. nástupnické státy a mezi nimi Československo a Polsko. Obě země si kladly nárok na Těšínsko. Už 30. 10. 1918 vydala Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego požadavek na připojení celého Těšínska k Polsku. Tentýž požadavek přednesl 1. 11. 1918 Zemský národní výbor pro Slezsko, pochopitelně ve prospěch Československa. 5. 11. se tyto dva orgány dohodly na demarkační čáře, na základě které Jablunkovsko připadlo území spravovaném PRN. Češi ji považovali za provizorní, Poláci se snažili prosadit ji jako definitivní.¹ Spory pokračovaly až do 28. 7. 1920, kdy na vyslanecké konferenci v belgickém městě Spa bylo rozhodnuto o podobě rozdělení Těšínska.²

Hrčava byla tehdy připojena jako součást Javořinky k Polsku. Hrčavané nesli toto rozhodnutí velmi těžce, hlavně z hospodářských důvodů, protože měli spojení jen do Jablunkova a Čadce, od kterých byli odříznuti.³ Proto vykonali řadu cest k českým úřadům s prosbami o pomoc⁴ a dokonce prý, podle vypravování pana Hampela, zašli pěšky do Ostravy k plebiscitní komisi. Na úspěchu těchto akcí se nejvíce podílel Jan Sikora, který se také stal v roce 1921 vládním komisařem osady Hrčavy. Ta byla v té době již zatímně přidělena Československu.⁵ Osada se tak stala jakousi samostatnou republikou, protože neplatila daně a branci nebyli povolováni do armády. Tento prozatímní stav trval tři roky a teprve v červnu 1924 byla definitivně vymezena hranice mezi Hrčavou a Javořinkou. Tímto ovšem ještě nevznikla samostatná obec, stále šlo pouze o osadu. Začalo se jednat o samostatnost nebo spojení s obcí Bukovec.⁶

I když 31. 5. 1926 vydala Zemská správní komise pro Slezsko se sídlem v Opavě vyjádření, že Hrčava nebude schopná samostatné existence, hlavně z hospodářských důvodů (markantní zvýšení daní), přesto si Hrčavané osamostatnění vymohli. To však sebou přineslo řadu problémů, především sporů o hranice se sousední obcí Bukovec. Obyvatelé místních osad Bařiny, Gavlonky, Gruně aj. nechtěli být připojeni k Hrčavě, a naopak Bukovečtí zase tyto osady odmítali proto, že by znamenaly „jazykový“ zářez do struktury obce. 41 osadníků se totiž hlásilo k české národnosti, oproti „pouhým“ 34 Polákům.⁷ V Bukovci se k roku 1921 k české národnosti přihlásilo jen 52 obyvatel, k polské 960.⁸

Celkový pohled na Hrčavu, 2001, foto Aleš Milerský

Hrčava navíc žádala o přidělení lesů do svého katastru, což bylo splněno připojením 100 hektarů státních lesů z katastru obce Bukovec. Po těchto peripetiích se na podzim roku 1927 stala Hrčava samostatnou obcí. Její rozloha činila 215 ha.⁹

Počátky existence Hrčavy

První obecní volby se konaly 18. 3. 1928. Jelikož panoval v obci jednotný duch, byla sestavena jen jedna kandidátka. Jako první starosta vzešel z voleb Jan Sikora.¹⁰ Počet členů obecního zastupitelstva činil dvanáct, poprvé se sešli na schůzi 29. 4. 1928. Na jednání se zastupitelé usnesli na úředních hodinách, které skutečně stojí zato zmínit: v úterý a v pátek od 6 do 8 hodin, a také v neděli od 9 do 11 hodin. Na prvních schůzích se rovněž projednávala výstavba cesty, kvůli které musely být zakoupeny pozemky Jiřího Zogaty, Pavla Zogaty a Michala Jalovičora. Za 1 m čtvereční dostali 2 Kč 8 h, což byla cena dvojnásobná, než stanovoval stát.¹¹

Orání, dřevorezba, inv. č. 4340, Ondřej Zogata, 1956

*Dřevorubec, dřevorezba,
inv. č. 4336,
Ondřej Zogata, 1956*

Ve své krátké existenci zažila Hřčava i finanční skandál. Vše začalo stížností Pavla Zogaty (1933), člena finanční komise, proti obecnímu pokladníkovi Janu Sikorovi. Stížnost byla zaslána na okresní úřad v Českém Těšíně a P. Zogata v ní píše, že žádal starostu o předložení účtů, ale ten mu je odmítl vydat: „Přivedl si (níže podepsaný) sebou dva svědky, Jana Rusze, učitele, a Michala Juroška, místostarostu, aby měl důkaz, že svou funkci chce svědomitě vykonávat, požádal znovu o předložení účtů.“

Po dalších vytáčkách předložil mu p. starosta jen rozpočet za rok 1932, v němž shledal padělané podpisy členů finanční komise a obecní rady.

Když podepsaný konstatoval padělané podpisy, pan starosta se velmi ukvapoval a dokonce vyvstal na svědka p. Jana Rusze, učitele, slovy: „Divím se vám, pane učiteli, co vy tady vlastně chcete?“

Také se tázal [níže podepsaný] pana starosty, zda by mu mohl předložit obecní účty za rok 1931, pan starosta, Jan Sikora, odpověděl, že na to jsou vyšší úřady a účty již jsou jimi schváleny - že podepsanému do nich již nic není - že je takový vrtala!¹²

Jan Sikora se pochopitelně nařčením bránil, nicméně nedokázal doložit položku asi 100 Kč. Podle jeho svědectví ji zaplatil za šterk, o němž nevěděl, odkud a kam jej vozil.¹³ Částka může možná působit směšně, ale musím upozornit, že roku 1928 byla stanovena odměna starostovi za úřad 600 Kč za rok.¹⁴ Navíc Sikora nepadělal pouze účty, ale také Protokolní knihu zastupitelstva, ačkoli listy z knihy vytrhl a nové nalepil Herbert Kubík (učitel a zapisovatel), ovšem, jak sám řekl, na příkaz starosty. V knize je toto padělání jasně patrné.¹⁵ Také kronika nezůstala

*Poutí na sv. Cyrila a Metoděje
na Hřčavě, 2001,
foto Aleš Milerský*

nepovšimnuta, jak se o tom píše ve stížnosti adresované k Zemskému úřadu v Brně: „Také žádají [níže podepsaní], aby se zřídila letopisecká komise, když se kronika obecní vede dle odměny kronikáře již 8 let. Kronika je zpracována tak, aby hlavní zásluhu o přidělení osady Hřčavy k Československému státu měl pan Jan Sikora, starosta, ačkoliv podle sdělení tehdejších plebiscitních pracovníků a činitelů má velké zásluhy podepsaný Jan Gazur se svými druhy. Mnohé zásluhy se však p. Janu Sikorovi neupírají (...)¹⁶ Tehdy totiž J. Sikora a J. Gazur vypracovali společně s javořínským učitelem Leonem Grochowským petici, žádající připojení obce Javořinky k Československu. Petici podepsali kromě všech Hřčavanů i 402 obyvatelé ostatních částí Javořinky. Byli to právě Sikora a Gazur (a patrně ještě další), kdo donesl petici do Moravské Ostravy.¹⁷

Jan Sikora odstoupil z místa starosty a jeho rezignace byla odhlasována všemi zastupiteli. 17. 11. 1934 byl novým starostou zvolen Michal Jurošek.¹⁸ Pavel Zogata se 10. 7. 1935 stal předsedou finanční komise.¹⁹

Pro období let 1938-45 se dochovalo z této války a okupace o Hřčavě minimum pramenů. Obec byla možná připojena zpět k Javořince, ze které se v AP Cieszyn dochovaly pouze testamenty. Do protokolních knih obecního zastupitelstva, rady a finanční komise se přestalo zapisovat, jen v knize schůzí obecní rady jsou tři zápisy v polštině (28. 3., 12. 4. a 4. 5. 1939), ale špatně čitelné.²⁰ V karvinském archivu se nalézá rozpočet Hřčavy pro r.1939, ve kterém je zapsán jako komisař (nacelník gminy) Robert Dominik a dva radní: Jan Sikora a Pavel Zogata.²¹

Zbývá tedy jediný pramen, popisující období 2. světové války, a sice hrčavská kronika. Informace o letech 1938-45 však do ní byly zapsány učitelem Štěpánem Zamazalem až 28. 10. 1947²², takže je nelze označit za jisté; ne pro období, ve kterém byly zaznamenány, ale spíše pro časový odstup a snad i sympatie k určitým osobám.

Roku 1938, krátce po Mnichovu, přepadli Hřčavu polští bojůvkáři. Došlo k boji, v němž padl jeden bojůvkář, shodou okolností syn polského poslance za stranu dělnickou Witold Reger. 1. a 2. října byl Poláky obsazen Bukovec a Jablunkov, Hřčava pak až 4. října.²³ Poláci požadovali po starostovi Juroškovi, aby vydal kroniku, což však neudělal a byl bit.²⁴

1. 9. 1939 překročili polské hranice Němci a Hřčavu snadno obsadili, protože jim stačilo pár výstřelů. Poláci nevystřelili vůbec. Starostou se nyní měl stát Sikora, ale po orodování deputace vyslané do Jablunkova, kde byl zřízen

landrát, se jím stal Jurošek.²⁵ Z toho se dovídáme, že Hřčava nebyla sjednocena s Javořinkou, ale zůstala samostatná. Pokud tomu tak bylo, pak zaráží skutečnost, že se z Hřčavy nedochovaly pro toto období žádné záznamy. Patrně je Hřčavané zničili, avšak to jen podtrhuje nedůvěru k zápisům v kronice.

Po roce 1945

Hřčava byla osvobozena 1. 5. 1945²⁶ a už 7. 5. se sešel poprvé místní národní výbor (MNV), jehož předsedou se stal Michal Jurošek. V této funkci setrval do roku 1948²⁷, což je rovněž důvod k pochybnostem o výše uvedených zápisech v kronice, kde Jurošek vystupuje velmi kladně, zatímco Jan Sikora spíše záporně. Sikorovi byla na zasedání MNV 23. 6. 1945 odňata hostinská koncese, obchodnická živnost a trafika.²⁸ Podle informací pana Hampela byl označen za Hitlerovce a zavřen, jeho zeť Vojtkovský skončil u Pomocných technických praporů (PTP).

Ale ani Jurošek nedopadl dobře. V roce 1948 se přestává objevovat v zápisech MNV a 13. 8. 1949 je bez jakéhokoli vysvětlení předsedou nazýván hajný Jan Koždoň.²⁹ Až 28. 12. 1950 byla na schůzi sestavena zpráva o chování M. Juroška před trestným činem, pro který byl odsouzen, a musím podotknout, že byla velmi příznivá.³⁰ Jak tvrdí p. Hampel, Jurošek skončil ve vězení za protistátní činnost. Vzhledem k tomu, že v tom bylo zapleteno více lidí, poměrně vlivných a z různých obcí, lze se domnívat, že šlo o provokaci StB.

Jurošek však dlouho ve vězení nepobyl, protože se už na konci roku 1952 objevuje znovu v zápise místní obecní rady. Zdá se, že zpočátku mu byly ukládány „bezproblémové“ úkoly. Stal se např. členem sboru pro úpravu pomístního názvosloví³¹ nebo roku 1954 měl provést vyzkoušení silážování.³² Později ovšem znovu figuruje jako člen MNV.³³

Jan Koždoň byl předsedou MNV do roku 1976, po něm pak nastoupil Miloslav Hampel, který vydržel v čele Hřčavy do r. 1998.

Národnostní vývoj

První sčítání lidu na samostatné Hřčavě bylo provedeno až roku 1930. Obec se v něm projevila jako naprosto netypický element v této části Těšínska, kde se velká část obyvatel hlásila k polské národnosti. Např. v sousedních obcích Bukovci a Mostech čítali Poláci 83,3 resp. 52,6% z celkového počtu obyvatel.³⁴ V nejbližším městě Jablunkově to bylo 57,9%. Tam bylo ovšem také poměrně silné zastoupení Němců (7%).³⁵

Když uvedu, že téhož roku žilo na Hřčavě 2,5% Poláků a 97,5% Čechů, vyzní to určitě poněkud fantasticky, ale bylo tomu tak. Z celkového počtu 240 obyvatel se k české národnosti přihlásilo 234 osob a k polské 6 (viz tab. 3).³⁶

Příčinou těchto výsledků patrně nebyla nějaká zvláštní kumulace českého obyvatelstva v tomto bohem zapomenutém koutu světa, ale spíše snaha Hřčavanů ukázat správnost přičlenění osady k Československu. Své „češství“ demonstrovali od počátku „bojů o českou Hřčavu“ po celé období 1. republiky. Proto zde byla už r. 1922 zřízena česká škola, proto r. 1936 obecní zastupitelstvo rozhodlo po vystavění hrčavské kaple, že se v ní budou bohoslužby konat pouze v českém jazyce.³⁷ A když 6. 5. 1934 skupina polských výletníků provolávala slávu Polsku a polské Hřčavě (v souvislosti s 15. výročím čsl. vojenské akce na Těšínsku), odsoudili to všichni zastupitelé.³⁸

Že nešlo o „češství“ přímo cítěné, ale spíše demonstrované, je patrné z výsledků sčítání lidu roku 1939, které bylo prováděno v rámci německé Říše. Z 261 obyvatel se k české národnosti nepřihlásil nikdo, k polské jeden, všichni ostatní k nově vytvořené slezské národnosti.³⁹ Slezané byli nacisty považováni za příslušníky německého národa, a jako takoví nebyli pronásledováni jako Češi a zejména Poláci. Měli také právo na vyšší přiděl potravin. Nicméně tyto výhody také znamenaly možnost povolání vojensky schopných mužů do Wehrmachtu. O tom se však Slezané dověděli až po sčítání.⁴⁰ I Hřčavu postihly odvody do armády. Padl jediný z vojáků, Jan Vavřáč, a sice u Stalingradu.⁴¹

Po 2. světové válce byla slezská národnost zrušena, takže se lidé hlásili znovu převážně k národnosti české, v malém množství se objevují Slováci, Poláci a od r. 1991 zase Slezané, či Moravané.

Žně,
foto Jaroslav Čech

Žena mele obilí na žarnech,
dřevořezba, inv. č. 4341,
Ondřej Zogata, 1956

Národnostní struktura v obci Hřčava

rok	počet obyv. celkem	Poláci	Češi	Němci	Slováci	Slezané	Moravané
1930	240	6 2,5%	234 97,5%	-	-	-	-
1939	261	1 0,4%	-	-	-	260 99,6%	-
1950	268	-	260 97,0%	-	7 2,6%	-	-
1961	310	2 0,6%	300 96,8%	-	8 2,8%	-	-
1970	318	5 1,6%	296 93,1%	-	17 5,3%	-	-
1980	315	5 1,6%	290 92,1%	-	20 6,3%	-	-
1991	273	6 2,2%	247 90,5%	-	15 5,5%	3 1,1%	1 0,4%
2001	278	6 2,2%	246 88,5%	-	26 9,3%	-	-

ZAHRADNIK, S.: Národnostní struktura na Záolží podle výsledků sčítání lidu (1880-1991). In: *Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 223.*

Výsledky sčítání z r. 2001 mi poskytl p. Miloslav Hampel, který byl sčítacím komisařem v obci. Čísla jsou ovšem předběžná, statisticky ještě nevyšla.

Hospodářská a sociální situace

Z hospodářského hlediska nepřinesla 1. světová válka na Hřčavu příliš velkou změnu. Stále byla významným zdrojem příjmů práce v lese. Dokonce byla roku 1916 na Hřčavu vystavěna úzkokolejka na svoz dřeva, což zapříčinila vyšší těžba v důsledku polomů, způsobených velkým množstvím sněhu. Dřevo bylo svázeno do Čierneho při Čadci.⁴²

Jinde než v lese sháněli Hřčavští práci těžko. Když se k již tak složité situaci přidala roku 1933 hospodářská krize, měli z 285 obyvatel obce trvalé zaměstnání pouze 2.⁴³ Špatnou hospodářskou situaci na počátku

třicátých let potvrzuje deset poukázek na sbírání klestí ve státním lese bezplatně pro nezaměstnané, které byly zaslány zdejšímu obecnímu úřadu Spolkem pro péči o nezaměstnané v listopadu 1932. Tehdy bylo navrženo (!) šestnáct žadatelů, splněno mohlo být pouze deset.⁴⁴ V lednu 1933 proběhla tzv. ošacovací akce, kdy byla lidem rozdána zásilka šatů. Původně se uvažovalo, že se oblečení podrží do dalšího roku, ale situace donutila zastupitelstvo šaty vydat ještě téhož roku.⁴⁵ Hospodářská krize trvala i po celý rok 1934 a staří horalé byli nuceni proto sedat za tkalcovské stavy.⁴⁶

Podle informací p. Hampela, získávali Hřčavané další prostředky prodejem masa, které od nich odkupovali handlíři. Nadále existovala salaš na Gírové, kde byl dokonce placený bača. Obživu tedy získávali hlavně z vlastního chovu a zemědělství. Pěstovaly se brambory, z obilnin oves. Velmi často odcházeli muži na sezónní práce, především stavby budov, silnic, mostů atd. Někteří patrně pracovali v Třineckých železárnách. Svědčí o tom žádosti dvou členů Odboru Slezské matice osvěty lidové (SMOL) v Hřčavě, Pavla Vavřače a Pavla Zogaty, o dělnické místo v TŽ Třinec. Žádosti byly zaslány na centrum SMOL v Ostravě. Matice se totiž za své členy v tomto směru často přimlouvala.⁴⁷

O období 2. světové války nemáme informace o způsobu obživy obyvatel. Dá se předpokládat, že se příliš nezměnil, snad jen v důsledku lístkového systému.

Výroba šindelů, dřevořezba, inv. č. 4002, Ondřej Zogata, 1956

Lístkový systém existoval i po válce, ale byl nepravidelnější a stávalo se, jako např. roku 1952, že lístky dostali třeba jen zemědělci s půdou ve výměře do 2 ha. Ostatní nedostali nic a obecní rada musela o přiděl pro ně žádat.⁴⁸ Lidé se stále živili tkaním plátna, prací v lese, někteří dojížděli do Třineckých železáren nebo dokonce do Vítkovic.⁴⁹ Od počátku 50. let se však začíná situace měnit. V souvislosti s kolektivizací se v listopadu 1950 projednávala otázka založení Jednotného zemědělského družstva (JZD). Předseda Koždoň musel občanům objasnit, co to vlastně JZD je.⁵⁰ Zavádění nových způsobů zemědělství, jako silážování nebo pěstování hořčice⁵¹, příliš neuspělo. Roku 1977 se družstvo pokusilo na Hřčavě chovat jalovice, ale ani to nemělo úspěch. Komunistická politika nezaměstnanosti však přinesla lidem práci. R. 1980 ji mělo 115 ze 315 obyvatel. K tomu nutno připočítat 70 důchodců, 28 žen v domácnosti a 12 žen sezónně zaměstnaných v lese. Hřčavané pracovali hlavně v Třineckých železárnách, 2 v Tatře Čadca, 3 na železnici (ČSD), 2 v autobusové dopravě (ČSAD), 3 v NHKG (Nová huť Klementa Gottwalda v Ostravě), 4 ve státních lesích, 3 v Elektro Praga Hlinsko v Jablunkově, 2 v Ostravsko-karvinských dolech.⁵²

Stavební vývoj

Krátce po přidělení Hřčavy k RČS zde vznikla česká škola. Vyučovat se začalo 1. 1. 1922 a prvním učitelem byl A. Zdobinský.⁵³ Škola však neměla vlastní budovu, takže se roku 1924 přistoupilo k její výstavbě. Stavba byla zadána firmě Nosek a Richter, stavitelé v Českém Těšíně. 24 občanů Hřčavy se zavázalo na ní pracovat zdarma 7 dní a osm občanů přislíbilo 5 dní. Dřevo bylo dovezeno z jablunkovské pily a pozemek získán od domkáře Pavla Malyjurka. Škola byla jednotřídní, s bytem pro učitele.⁵⁴

Za 1. republiky byla postavena ještě jedna významná budova - kaple. Důvodem k jejímu zřízení byla příliš velká vzdálenost do kostela v Jablunkově. Nešlo ani tak o bohoslužby, jako spíš o pohřby. Potíže byly jak v létě, kdy bylo velké teplo, tak v zimě, kdy často pro vysokou vrstvu sněhu nešlo dostat nebožtíky do Jablunkova. Farář p. Hanzlík byl proto záměru nakloněn.⁵⁵

Obecní zastupitelstvo přijalo návrh na zřízení kaple a hřbitova 16. 3. 1935. Ministrovi zemědělství byla poslána žádost o dar dřeva na stavbu, což bylo splněno. Dále bylo dohodnuto, že se bohoslužby budou konat v českém jazyce, a že kaple bude zasvěcena Cyrilu a Metodějovi.⁵⁶ 1. 12. 1935 navštívil Hřčavu okresní jednatel SMOLu Karel Smyczek se zdejším

*Žatí obilí srpem,
foto K. Chotek*

geometrem ing. Hamplm kvůli výměře pozemků.⁵⁷ Stavbu projektoval Karel Náhůnek, litinovou figuru Krista na kříž dodala firma Kolben a Daněk. Protože se počítalo s velkým počtem turistů a poutníků, pro které by na Hřčavě neměli dostatek pitné vody, byla zároveň (1937) vystavěna studánka⁵⁸ po vzoru lurské jeskyně. Uvnitř jeskyně byl vytvořen kamenný oltář o výšce 5 m. O vodě ze studánky se říkalo a říká, že léčí oční neduhy.⁵⁹

Arcibiskupský komisariát v Karviné doporučil v zájmu poplatníků obce Hřčavy, aby požádali u kostelního konkurenčního výboru v Jablunkově a u obecních zastupitelstev obcí jablunkovské farnosti o osvobození od povinností přispívat na udržování a potřeby farního kostela. Pro něj to znamenalo malou ztrátu, ale pro chudé obyvatele Hřčavy ulehčení. Zproštění příspěvků podpořily obce Bocanovice, Návsí, Milíkov, Hrádek, Písek; odmítly obec Dolní Lomná, město Jablunkov a také Kościelny komitet konkurencyjny Jabłonków s tím, že vybrané peníze neměly být posílány farnosti, ale Hřčavané je mohli po 5 let užívat k udržování kaple a hřbitova.⁶⁰

5. 7. 1936 sloužil v kapli p. František Jeřábek slavnostní mši.⁶¹ O rok později přišlo na Hřčavu údajně přes 3 000 poutníků ze Slovenska, Jablunkovska, Javořinky a Jistebné.⁶²

Po 2. světové válce byla přistavěna také fara, jenže páter Hanzlík ji mohl stavět pouze jako soukromou budovu, takže byla psána na jeho jméno, ačkoli penězi na ni přispívali věřící celé farnosti. Úmrtí p. Hanzlíka pak znamenalo, že se fara dostala do

*Muž s kosou a žena s hráběmi, dřevořezba,
inv. č. 4334,
Ondřej Zogata, r. 1956*

*Předení na kolovrátku,
foto: Karel Kaleta*

*Muž s trakařem, dřevorezba,
inv. č. 4342, Ondřej Zogata
r. 1957*

rukou jeho sestry a dnes je soukromým stavením.

Soukromou výstavbu postihnout nelze. Už při výstavbě školy si Hřčavané stěžovali, že katastry obce Javořinky, týkající se osady Hřčavy, nebyly do čsl. republiky z polského území přeneseny.⁶³ Nestalo se tak dodnes. Z let 1949-1960 je dochována informace pouze o jednom nově postaveném domě, č. p. 56 (Vavřáč).⁶⁴

Dopravní poměry byly až do 60. let katastrofální. Obecní cesta sice byla vystavěna krátce po vzniku samostatné obce, ale nějaká význam-

nější spojnice s Jablunkovem neexistovala. Až roku 1947 se projednávala výstavba silničního spoje Hřčava-Mosty nebo Hřčava-Bukovec.⁶⁵ Prosadila se první varianta, ačkoli z Bukovce už cesta vedla, zatímco do Mostů musela být naprojektována zbrusu nová. Podle p. Hampela nebyl důvodem jen přístup k železnici, ale také strach vysokých představitelů Třineckých železáren. V době studené války existovaly obavy z útoku atomovými zbraněmi, přičemž železářny by byly v této oblasti hlavním terčem. Proto se silnice stavěla tak, aby se po ní mohli lidé dostat za masív hory Gírové, tedy do jakéhosi stínu. Podstatné je, že 24. 12. 1965 mohl na Hřčavu přijet první autobus.⁶⁶

V roce 1953 se započalo se stavbou vodovodu.⁶⁷ Hlavně v letních měsících se však často stávalo, že byl vody nedostatek. Problémy měly především matky s malými dětmi, kterým bylo potřeba prát pleny, a přísun vody na Hřčavu byl složitý. Proto si Hřčavští vykopali vodovod nový, a to za pouhých 13 dnů (14. - 27. 9. 1992).

Vodovod je dlouhý 2 050 m, ručně se kopal 443 m, bagrem 607 m.⁶⁸

I elektřina se na Hřčavu dostala poměrně nedávno. Elektrické vedení bylo zřízeno ze Slovenska (Čierne při Čadci) r. 1955.⁶⁹

Spolkový a společenský život

Za 1. republiky fungovaly na Hřčavě dva spolky: Sbor dobrovolných hasičů a Odbor Slezské matice osvěty lidové.⁷⁰

Požárníci zde byli nutností ještě před vznikem samostatné obce, protože vzdálenost od Javořinky činila asi 3 km, což bylo příliš mnoho pro rychlý přesun hasičů v případě požáru. Po 2. světové válce jim bylo postaveno nové skladiště⁷¹ a dnes je hasičská zbrojnice součástí budovy obecního úřadu.

Kdy byl na Hřčavě založen Odbor Slezské matice se mi nepodařilo zjistit, nicméně korespondence s ústřední kanceláří ve Slezské Ostravě má časový rozsah 1923-1938⁷² a první česká škola (1922) na Hřčavě byla nejdříve matiční, potom byla převzata státem.⁷³ Patrně tedy vznikl krátce po přičlenění obce k RČS a jeho vznik přinesl Hřčavě velký prospěch. Matice byla zainteresována jak při stavbě školy, tak i při zřízení kaple a hřbitova. Navíc se přimlouvala za své členy, když žádali o práci, jak jsem již výše zmínil v případě Pavla Vavřáče a Pavla Zogaty. Vyřizovala rovněž žádost Jaroslava Žižky, správce školy, o vystěhovalecký pas do Spojených států amerických.

Odbor SMOL na Hřčavě měl r. 1932 dvacet čtyři členy, jednatelem byl Pavel Zogata, předsedou Jan Síkora (do r. 1934, kdy se funkce vzdal). Odbor zřídil v obci veřejnou knihovnu, která čítala 42 svazků, a kromě toho držel vlastní knihovnu se 106 svazky.⁷⁴

Politické aktivity po r. 1918

Již jsem připomenul, že při prvních obecních volbách 1928 byla sestavena jednotná kandidátka. O čtyři roky později se v obci rozdělilo politické mínění a do voleb vstupovaly dvě strany - agráři a Skupina dělníků a domkářů.⁷⁵

Po celé období existence RČS byli Hřčavané k republice silně loajální. 28. 10. 1934 oslavili státní svátek výstupy žáků mateřské a obecní školy, předseda vzdal hold Československému státu a jeho prezidentovi T. G. Masarykovi, řídící učitel Štěpán Zamazal držel slavnostní proslav a dokonce bylo vzpomenuo tragicky zesnulých Alexandra I., jugoslávského krále, a Louise Barthoua, francouzského ministra zahraničí.⁷⁶ Volba prezidenta E. Beneše byla

na Hrčavě kvitována velmi dobře. R. 1937 se účastnili starosta Jurošek a učitel Zamazal se svou ženou pohřbu prezidenta Masaryka.⁷⁷ Ve volbách do národního shromáždění r. 1935 zvítězili národní socialisté se 66 hlasy, polské strany neobdržely žádný hlas (tab. 4).⁷⁸

Volby 1935 a 1946 na Hrčavě

strany	počet hlasů	
	volby 1935	volby 1946
agrárníci	49	-
národní socialisté	66	134
sociální demokraté	9	0
komunisté	1	6
lidovci	-	11
strana živnostenská	1	-
národní sjednocení	5	-

KRONIKA obce Hrčavy. s. 51 a 112.

Obliba národních socialistů vydržela i po 2. svět. válce, kdy r. 1946 volby s přehledem vyhráli a komunisty porazili na tu dobu nevídaným rozdílem (tab. 4).⁷⁹ Ještě zajímavěji dopadly volby r. 1948, protože všichni obyvatelé Hrčavy hodili do urn bílé lístky, které vyjadřovaly odpor vůči režimu nastolenému únorem 1948. V roce 1954 však už byla vytvořena jednotná kandidátka, volební komise sestavila rada MNV, schválila rada ONV (Okresní národní výbor).⁸⁰

Poznámky

- 1 GAWRECKI, D.: Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918-1938). In: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 81-82.
- 2 Tamtéž, s. 85.
- 3 K.: Horská vesnička Hrčava... s. 151.
- 4 KRONIKA obce Hrčavy, s. 11.
- 5 Tamtéž, s. 11.
- 6 Tamtéž. Viz též K.: Horská vesnička Hrčava... s. 151-152.
- 7 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Presidiální spisy, inv. č. 80., karton 2.
- 8 ZAHRADNIK, S.: Národnostní struktura na Záolží podle výsledků sčítání lidu (1880-1991). In: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 209.
- 9 K.: Horská vesnička Hrčava... s. 152.
- 10 Tamtéž.
- 11 SOKA Frýdek - Místek, Archiv obce Hrčava (dále AO Hrčava): Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
- 12 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Stížnost proti obecnímu pokladníkovi v obci Hrčava (1933-1934), inv. č. 565, karton 186.
- 13 Tamtéž.
- 14 SOKA Frýdek - Místek, AO Hrčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
- 15 Tamtéž.
- 16 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Stížnost proti obecnímu pokladníkovi v obci Hrčava (1933-1934), inv. č. 565, karton 186.
- 17 STOLAŘÍK, I.: Hrčava... s. 15.
- 18 SOKA Frýdek - Místek, AO Hrčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
- 19 Tamtéž, AO Hrčava: Zápisy schůzí finanční komise 1934-1953, inv. č. 3.
- 20 Tamtéž, AO Hrčava: Zápisy o schůzích obecní rady 1934-1954, inv. č. 2.
- 21 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Rozpočty obcí... na léta 1937-39, inv. č. 864, karton 306.
- 22 KRONIKA obce Hrčavy, s. 111.
- 23 Tamtéž, s. 87-88.
- 24 Tamtéž, s. 90.
- 25 Tamtéž, s. 94.
- 26 ČUDEK, V.: Deset let života zapadlé vísky. In: Výstava Těšínska. Český Těšín 1955, s. 44.
- 27 SOKA Frýdek - Místek, AO Hrčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
- 28 Tamtéž.
- 29 Tamtéž, AO Hrčava: Zápisy o schůzích obecní rady 1934-1954, inv. č. 2.
- 30 Tamtéž, Místní národní výbor (dále MNV) Hrčava: Kniha protokolů o schůzích plena MNV, inv. č. 1.
- 31 Tamtéž, AO Hrčava: Zápisy o schůzích obecní rady 1934-1954, inv. č. 2.
- 32 Tamtéž, MNV Hrčava: Kniha protokolů o schůzích plena MNV, inv. č. 1.
- 33 Tamtéž, inv. č. 2.
- 34 ZAHRADNIK, S.: Národnostní struktura na Záolží podle výsledků sčítání lidu (1880-1991). In: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 209, resp. 232.
- 35 Tamtéž, s. 224.
- 36 Tamtéž, s. 223.
- 37 SOKA Frýdek - Místek, AO Hrčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
- 38 Tamtéž.
- 39 ZAHRADNIK, S.: Národnostní struktura... s.223.
- 40 BORÁK, M.: Těšínsko v letech 1938-1945. In: Nástin dějin Těšínska. Ostrava 1992, s. 108-109.
- 41 KRONIKA obce Hrčavy, s. 103.
- 42 KARPECKI, K.: Hrčava má svou lurdskou jeskyni s madonou. Moravskoslezský Den r. 7, č. 191, 16. 8. 1996, s. 9.

- 43 KRONIKA obce Hřčavy, s. 11.
 44 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
 45 Tamtéž.
 46 KRONIKA obce Hřčavy, s. 26.
 47 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře Slezské matice osvěty lidové v Českém Těšíně s ústřední kanceláří ve Slezské Ostravě, místními odbory, úřady, institucemi a osobami o politických, spolkových, hospodářských, školských a národnostních poměrech v obci Hřčava (1923-1938), inv. č. 381, karton 65.
 48 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy o schůzích obecní rady 1934-1954, inv. č. 2.
 49 KRONIKA obce Hřčavy, s. 116.
 50 SOKA Frýdek - Místek, MNV Hřčava: Kniha protokolů o schůzích plena MNV, inv. č. 1.
 51 Tamtéž.
 52 KRONIKA obce Hřčavy, s. 233-237.
 53 GAURA, K.: Vznik r. 1939 a rozvoj českého školství na Jablunkovsku. Těšínsko r. 39, č. 2, s. 24-25.
 54 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře... inv. č. 381, karton 65.
 55 KRONIKA obce Hřčavy, s. 30.
 56 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
 57 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře... inv. č. 381, karton 65.
 58 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950, Stavba kaple na Hřčavě, inv. č. 166, karton 16.
 59 KARPECKI, K.: Hřčava má svou lurdskou jeskyni... s. 9.
 60 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Stavby a opravy církevních budov, inv. č. 952, karton 354.
 61 KRONIKA obce Hřčavy, s. 62.
 62 SMYCZEK, K.: Tam na polských hranicích... Těšínský Kalendář r.17, 1938, s.143.
 63 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře... inv. č. 381, karton 65.
 64 SOKA Karviná, Okresní NV Český Těšín - dodatky 1949-1960: Soukromá výstava v obcích, inv. č. 395, karton 187.
 65 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
 66 KARPECKI, K.: Při dělení Rakouska-Uherska... s. 9.
 67 K.: Horská vesnička Hřčava... s. 152.
 68 KARPECKI, K.: Při dělení Rakouska-Uherska... s. 9.
 69 Tamtéž.
 70 KRONIKA obce Hřčavy, s. 12.
 71 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy o schůzích obecní rady 1934-1954, inv. č. 2.
 72 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře... inv. č. 381, karton 65.
 73 K.: Horská vesnička Hřčava... s. 152.
 74 ZAO, Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě 1897-1950: Korespondence odbočky ústřední kanceláře... inv. č. 381, karton 65.
 75 KRONIKA obce Hřčavy, s. 11. Agráři byli nejsilnější prvorepublikovou stranou - Republikánská strana venkova (pozn. aut.)
 76 SOKA Frýdek - Místek, AO Hřčava: Zápisy obecního zastupitelstva 1928-1949, inv. č. 1.
 77 KRONIKA obce Hřčavy, s. 63.
 78 Tamtéž, s.51.

Rád bych tímto poděkoval současnému místostarostovi obce Hřčava, panu Miloslavu Hamplovi, že byl tak ochotný a odpovídal na mé dotěrné otázky, čímž mi velmi pomohl k sestavení mé práce.

Dřevořezby Ondřeje Zogaty, které ilustrují článek jsou ze sbírek Muzea Těšínska.

Orlová městem

– předpoklady a výsledky rozvoje po roce 1922

Jan Steiner

Povýšení městyse Orlová na město, k němuž došlo před 80 lety, se stalo velkou událostí v životě jeho obyvatel.¹ Bylo potvrzením předchozího intenzivního vzestupu Orlové, datujícího se od 70. – 80. let 19. století, prohloubilo její prestiž v regionu a motivovalo vedení města i řadu místních institucí a organizací ke zvýšenému úsilí o jeho další zvelebování. Město se zrodilo do doby složitého poválečného „hledání hodnot“ a ke svému úspěšnému rozvoji potřebovalo nalézt cesty, jak adekvátně reagovat na

problémy vývoje Těšínska po vzniku první republiky a jak si vytvořit dostatečný prostor k prosperitě.

Báňský a jiný průmysl

Začněme naši úvahu nad naplňováním historické role Orlové v období první ČSR ekonomickými předpoklady rozvoje města. V nich zajisté spočívala síla pozic Orlové v regionu i daleko přes jeho hranice. Umístění Orlové

uprostřed východní části ostravsko-karvinského revíru podmiňovalo dlouhodobě vzestupný rozvoj těžby černého uhlí, a třebaže část uhelných slojí byla zde už vykopána, zbývala stále většina uhelných zásob k dispozici postupnému otevírání. Kvalita uhlí a jeho výnosný prodej přilákaly na Orlovsko majitele velkého kapitálu, v první řadě podnikatelské rodiny Gutmannů, kteří zde vlastnili Kamenouhelné závody Orlová-Lazy. Gutmannové sice pro vyčerpanost uhelných slojí už postupně omezovali dolování na Hlavní jámě, která ještě na přelomu 19. a 20. století vévodila Orlové, a na konci roku 1931 šachtu uzavřeli, ale na dolech v sousedních Lazích a Porubě, kam mnoho horníků z Orlové docházelo do práce, uhelnou produkci dále rozšiřovali – na Nové jámě v Lazích od 252 500 tun v roce 1922 na 515 200 tun v roce 1929 a 561 600 tun v roce 1937 a na Dole Žofie v Porubě ve stejných letech ze 127 000 tun na 308 000 tun a 484 000 tun. To už byly – od roku 1933, po jistých finančních potížích Gutmannů – Kamenouhelné závody Orlová-Lazy prodány České obchodní společnosti v Praze. Společnost byla financována nejsilnější představitelkou českého kapitálu v republice Živnostenskou bankou, schopnou dalších investic.

Kromě toho těžila v Porubě jáma č. I rakouské Alpínské montánní společnosti, vykoupená v roce 1926 čs. státem a přejmenovaná na Důl Václav, v roce 1922 se 107 470 tunami těžby, v roce 1929 se 151 100 tunami a v roce 1937 s 236 300 tunami. Bezprostředně u hranic Orlové se nacházely doly Eleonora a Bettina v Doubravě. Patřily obrovskému kapitálu vídeňských Rothschildů – Vítkovickému hornímu a hutnímu těžářství, přinášejícímu do místního dolování další investice, v roce 1922 s 263 370 tunami těžby, v roce 1929 se 456 600 tunami a v roce 1937 s 653 100 tunami. V Lazích a Porubě rozvíjely produkci i dvě koksovny, první v majetku Kamenouhelných závodů Orlová-Lazy, druhá ve vlastnictví státu.² Přítomnost velkých kapitálových zdrojů a zájem jejich nositelů o další růst báňských podniků na Orlovsku se promítal příznivě rovněž do jejich investic mimo brány závodů, do výstavby a údržby hornických kolonií i některých veřejných budov, do dopravy i zdravotnictví.

V Orlové a okolí existovaly a zejména v druhé polovině 20. let se úspěšně rozvíjely též některé jiné průmyslové či řemeslné podniky. Patřila nim Orlovská strojírna, slévárna železa a kovů, v majetku místních společníků, a strojírenská firma Josef Kristl, obě v Porubě, elektrotechnická firma Glacner v Orlové, Elektroferra v Orlové, cihelny, některé ve vlastnictví těžářstev, jiné v majetku místních obyvatel.

Celkový pohled na střed Orlové v roce 1937. Vlevo v popředí česká měšťanská škola.

Průčelí nové orlovské radnice z roku 1928, vpravo dívčí obecná škola. Snímek z 30. let.

Křižovatka s „věčným ohněm“ (zcela vlevo) a textilním obchodem A. Wechsler na horním konci hlavní orlovské ulice. Snímek z 20. let.

Orlovské náměstí v roce 1921. Na rohu náměstí ještě starý Kaniův hostinec, zcela vpravo část pseudorenezančního štítu staré radnice.

České gymnázium po dokončení pravé poloviny v roce 1926. V budově a před ní byla umístěna část orlovské výstavy.

Prosperovala firma Dřevoprůmysl M. Kabátka v Orlové, nábytková firma Majzlík a Bíbr v Orlové, několik firem vyrábějících likéry a řada výrobně opravárenských dílen, schopných pokrýt daný stupeň rozvinutosti potřeb obyvatel města. Velkou příležitostí k prezentaci orlovských podnikatelů se stala jejich účast na Průmyslové, živnostenské, obchodní a hospodářské výstavě Těšínska a Ostravska v Orlové v roce 1926 a další léta intenzitu podnikatelských aktivit v městě potvrdila.

Potud možno hovořit o pozitivních ekonomických funkcích, o které se mohl rozvoj Orlové v období první republiky opírat, i když nelze opomenout skutečnost, že meziválečná ekonomika procházela cyklickým vývojem s citelnými poklesy výroby, odbytu, tíživou nezaměstnaností a klesáním mezd v letech recesí a následnými vzestupy v obdobích expanzí.

Odvětvová skladba výrobních podniků na Orlovsku zahrnovala však v sobě i některé problémové prvky, byť se v meziválečném období ještě výrazně neprojevovaly. Odstup ostatních výrobních odvětví od báňského průmyslu, který zejména z hlediska zaměstnanosti limitoval možnosti jejich intenzivnějšího rozšiřování, stavěl před budoucnost města nezbytné otázky, kudy a jak se bude – až dojde k doznívání uhelné těžby – jeho ekonomika transformovat do nových podob s pestřejší škálou podnikatelských aktivit i odborně profesních struktur populace.

Způsoby dobývání uhlí přitom byly – přes zjevný smysl vedení těžařstev pro intenzifikaci těžby cestou technického zdokonalování a racionalizace práce – poplatné době a na cestě za ziskem, zvláště pod tlakem konkurence polského kamenného uhlí, zahrnovaly i vysoký podíl dobývání na zával (v měřítku revíru ve 20. letech přes dílčí omezování kolem 40 %), s možnými neblahými důsledky pro povrchovou zástavbu. Vlivům poddolování se ostatně nemohla ubránit ani těžba se základkou. Všechny tyto problémy však měly nabýt na aktuálnosti teprve v pozdějších letech, v Orlové a jejím okolí se poklesy půdy ještě dramatictější neprojevovaly, nejvýrazněji v některých částech Lazů.

Sociálně profesní struktury obyvatelstva, terciární sféra

Orlová se stala městem v době, kdy už měla za sebou nejdůležitější etapu populačního růstu. Mezi sčítáními lidu v letech 1869 (1 353 obyvatel), 1880 (2 955 obyvatel) a pak po stálém vzestupu v roce 1921 (9 717 obyvatel) procházela strmými přírůstky, které ve 20. letech už přešly ve víceméně stabilizovaný stav. V roce 1930, kdy proběhlo poslední sčítání za první ČSR, dosáhlo město 10 040 obyvatel.

V industrializovaném regionu s vysoce koncentrovaným obyvatelstvem to nebylo nadprůměrné číslo (Karviná měla v roce 1930 22 317 obyvatel, Frýdek 11 889, Bohumín 10 794, Český Těšín 10 554, Petřvald 10 794, ale Fryštát kupříkladu „jen“ 7 124 osob), třeba však dodat, že v porovnání s jinými oblastmi republiky, kde i města se sídly soudních okresů se pohybovala často kolem tří tisíc obyvatel, disponovala rozlohou 5,25 km² nevelká Orlová vyspělým ukazatelem 1 912 obyvatel na 1 km² a měla i z hlediska lidských zdrojů předpoklady k dalšímu vzestupu. Rovněž věková struktura populace byla příznivá – do kategorie do 14 let věku patřilo 25,2 % obyvatel, do kategorie 15-24 let 27,7 %, do skupiny 25 až 44 let 32,4 %, do skupiny 45-64 let 17,4 % a do skupiny nad 64 let

3,3 % obyvatel.³ Menší uspokojení přinášel pohled na sociálně profesní skladbu populace.

Sám stupeň ekonomické závislosti obyvatel Orlové (v roce 1930 tu připadalo 1,12 obživou závislých obyvatel na 1 ekonomicky aktivní osobu) patřil v rámci českých zemí (0,85) k napjatým. Dokonce i v konfrontaci se situací ve výše uvedených městech regionu byl nepříznivější stav jen v Karviné (1,35). Tato relace byla způsobena převahou 2 637 obyvatel činných v průmyslu a výrobních řemeslech mezi 4 076 ekonomickými aktivními obyvateli města (až 64,70 %), z čehož náleželo k hornictví 1 448 činných osob, ke zpracování kovů a strojírenství 343 osob a ke stavebnictví 291 osob. To byla vesměs odvětví, ve kterých sice byly poměrně vysoké mzdy, ale jen omezené možnosti pro uplatnění žen a mladistvých a pro jejich příspěvek k rodinnému rozpočtu.⁴

Takto profilovaná odvětvová skladba obyvatelstva úzce souvisela s ještě silnější převahou 2 732 dělníků mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem Orlové (tj. až 67,02 %); z toho bylo 1 263 dělníků v báňském průmyslu, s vyhraněnou profesní odborností a omezenými předpoklady uchytit se v případě potřeby jinde. „Dělnický“ charakter populace nebyl jednoduchou záležitostí ani z hlediska rozvoje vzdělanostních struktur obyvatelstva, rozvoje školství a kulturního života, tedy činitelů, které jsou zpravidla významnými atributy vnitřního fungování města i jeho oscilování do okolí. Budiž však připomenuto, že ani dělnická populace Orlové nebyla izolovaně od kulturního a společenského dění ve městě, že rozvíjela své aktivity ve vlastních spolcích i v zájmových organizacích zahrnujících různé vrstvy populace, zejména na úseku chovatelských a pěstitelských spolků, ochotnické divadelní činnosti, hasičských sborů a sportovních klubů. V kulturním a společenském životě Orlové se dosti živě angažovala též řada inženýrů, dozorců a úředníků z báňských závodů.

Přes uvedené skutečnosti se Orlová stáčela odlišit od okolních obcí i sílením terciární sféry, úzce se podílející na formování jejího městského charakteru. Terciární sféra dosáhla v Orlové do roku 1930 33,05 % z celkového počtu ekonomicky aktivních obyvatel, zahrnovala 1 347 osob a (při zcela okrajovém zastoupení zemědělství s 45 ekonomicky aktivními osobami) se vyvinula k podílu, který byl vyšší než v průměru českých zemí (25,6 %) a kupříkladu značně převýšil podíl terciární sféry v Karviné (19,89 %). To byl perspektivní trend a zaslouží si bližší pozornost.

Už v roce 1994 jsem přinesl v časopise Těšínsko poměrně zevrubný obraz obchodní sítě, která lemovala orlovské náměstí, hlavní ulici,

Prezident republiky T. G. Masaryk v Orlové 6. července 1930.

Náměstí v Orlové v 30. letech. Na rohu náměstí už obchodní dům A. Chamrad z roku 1926, pod kostelem budova spořitelny z roku 1927. Vpravo část budovy nové radnice.

Česká měšťanská škola v Orlové – na Kopaninách, postavená v roce 1926

Nový objekt obchodní akademie v Orlové v roce 1937 (před dokončením).

Polské gymnázium v Orlové po dobudování v roce 1927. Snímek z 30. let.

rozlévala se do přilehlých uliček a svými oblužnými funkcemi patřila k nejvyspělejší v regionu. Vedle několika desítek malých krámků přitahovaly zákazníky z města i ze sousedních obcí na svou dobu dobře vybavené obchodní firmy – obchod pánskou konfekcí Jana Stacha, obchody střížním zbožím Adolfa Wechslera, Abrahama Schneidera, Antonína Suchardy, železářství Františka Vaňatky, obchod skleněným zbožím Václava Machka, rozsáhlý obchodní dům Albína Chamrada s textilním zbožím, prodejny firem Baťa, Rolný, Singer, obchodní dům s hračkami, prádlem i jiným zbožím Era, dvě knihkupectví Anny Knýblové a Josefa Neliby, dvě drogerie, dvě lékárny aj. V Orlové bylo několik hostinců, kaváren, vináren, cukráren a čtyři hotely. Celkem působilo v odvětví obchodu a pohostinství 471 ekonomicky aktivních obyvatel města.

Druhou nejrozvětvenější složku terciární sféry představovaly veřejné služby a svobodná povolání s 308 ekonomicky aktivními osobami. Kromě několika obecných a měšťanských škol tu bylo české a polské gymnázium, obě z roku 1909, s výraznými spádovými zónami v okolí, od roku 1919 dvoutřídní obchodní škola a od roku 1938 čtyřletá obchodní akademie. V městě působily dvě hudební školy, dvě rodinné školy, rozšířené byly tzv. pokračovací školy pro výchovu učňů různých profesí. Řada lékařů a jiných zdravotnických pracovníků působila jak v orlovské nemocnici, patřící Kamenouhelným závodům Orlová-Lazy, ale přijímající i pacienty mimo rámec báňských podniků, tak jako soukromí lékaři. K veřejné správě se řadili zaměstnanci Městského úřadu a komunálních institucí, právníci, kteří se na území města uplatňovali vesměs jako advokáti, pracovníci velmi angažované české a polské veřejné knihovny, Orlovského muzea i dalších institucí.

Z ostatních úseků terciární sféry upozorňovala na sebe doprava a spoje s 218 ekonomicky aktivními osobami. Orlovské nádraží na Košicko-bohumínské dráze, se zastávkami některých rychlíků, otvíralo městu bránu do celé republiky i zahraničí. Na úrovni podnikové nákladní dopravy protínaly Orlovou koleje Báňské dráhy, udržované těžárstvím OKR. Tramvajová linka ve vlastnictví města Moravské Ostravy propojovala Orlovou přes Peřvald na Moravskou Ostravu a druhým směrem na Karvinou, s možností přestupu až na Fryštát. Tramvajová linka Moravskoslezských zemských drah vedla z Bohumína přes Kopaniny rovněž do Karviné a její odbočka spojovala Kopaniny s orlovským náměstím. Hustá pavučina silnic procházela městem různými úhly a spojovala je s okolím. Orlovský poštovní

úřad s telefonní a telegrafní centrálou patřil k nejmodernějším v regionu.

S vtírající se nostalgii dodejme, že většinu spojů z dob první republiky, ale i objektům spojeným s bohatými zdravotnickými službami, školstvím a kulturou měly v budoucnu zasadit tvrdé rány vlivy postupující důlní činnosti, když svým rozsahem a intenzitou začaly ohrožovat samotnou existenci města.

Výstavba města

Toto konstatování se mělo týkat i většiny veřejných budov, které se staly zejména při modernizaci zástavby v centru města chloubou Orlové. Leč nepředbíhejme, střed Orlové za první republiky doslova prohlédl ze své relativně zakonzervované podoby z přelomu 19. a 20. století a řada nových budov vytvářela zároveň předpoklady k prohloubení své funkčnosti ve veřejném životě.

Navzdory zvlněnému terénu, na kterém se město rozkládalo, zdědila Orlová z éry monarchie poměrně hustou povrchovou zástavbu, která se dokázala vklínit do různých částí městského katastru, sice s koncentrací do několika lokalit (Kopaniny, Zimný důl, Obroky, Mizam, Olšovec a vlastní centrální část Orlové), avšak s minimálními vzdálenostmi mezi nimi.

Základem osídlení v jednotlivých částech Orlové byly především hornické kolonie, stavěné tak, jak se stavělo v dobách pronikání průmyslové revoluce – „pod komíny továren“, v co největší blízkosti průmyslovým závodům. V případě uhelných dolů bylo ovšem toto umístění obydlí značně rizikové. Vzájemná blízkost jednotlivých lokalit osídlení s hustou komunikační sítí a s dalšími domy vznikajícími mezi těmito lokalitami usnadňovala prostorové slévání povrchové zástavby a spádovost jejich obyvatel do nejnižší položeného centra města.

Skromné přízemní domky hornických kolonií z 19. a počátku 20. století byly stále obydleny, poměrně nejhůře byla poznamenána tokem času kolonie Mizam. Za první republiky přibýly nebo se dobudovaly ještě některé hornické osady rozsahem už nevelké, ale stavěné moderněji, nejednou v podobě 1-2 patrových domů – na Olšovci, Pod lipou, na Kopaninách, v Zimném dole, vesměs v první polovině 20. let. Pak se stav stabilizoval a výstavba pokračovala na dosud nezastavěných parcelách spíše v podobě rodinných „vilek“, stavěných s větším zřetelem na hezký vzhled a originalitu projektů. Všech domů bylo v Orlové v roce 1869 174, v roce 1880 už 245, do roku 1921 jejich počet stoupl na 744 a v roce 1930 dosáhl čísla 879.⁵

Báňský dům pod „horními“ závorami v Orlové z roku 1925.

Hlavní jáma v Orlové ve 20. letech.

Důl Žofie v Porubě u Orlové v meziválečném období.

Noční požár orlovské cihelny 28. dubna 1938.

Orlovští podnikatelé a obchodníci z první republiky – zleva v první řadě A. Chamrad, ing. M. Rošický, M. Kabátek, ing. L. Kuča, MUDr. F. Beránek, V. Machek.

Orlovské dožínky z druhé poloviny 20. let, připravené organizacemi Macierz szkolna, Siła a Rodzina opiekuńcza.

Předností výstavby Orlové byla přítomnost několika místních stavebních firem, nevelkých, avšak s pohotovými kapitálovými zdroji, s pružným vedením a dobrou organizací práce i se zaujetím majitelů prezentovat své schopnosti při formování moderního vzhledu města (stavitelé Matěj Kabátek, Rudolf Milenovský, František Trubka i další). V Orlové, kde bylo možno předvést své dovednosti na větších stavbách než v menších obcích kolem, měly zájem stavět také stavební firmy z okolí. Úsilí Městského úřadu a městského zastupitelstva o výstavbu nových veřejných budov, i když brzděné rozsahem veřejných finančních prostředků, podněcovalo též zájem jiných organizací a institucí investovat do vlastních, reprezentativních sídel co nejbližší centru města a vytvářelo tak pro stavební ruch příznivou atmosféru.

Už v roce 1922 byla dostavěna východní polovina reprezentativní budovy českého gymnázia. V letech 1922 a 1924 přibýly pavilony orlovské nemocnice pro plicní choroby a pro interní oddělení. Roku 1924 postavil orlovský sbor Československé církve Husův dům včetně bytových prostor. V roce 1925 se značně zvelebil prostor mezi „dolními“ a „horními“ závorami postavením rozsáhlého Báňského domu s obchody i společenskými místnostmi a kinosálem.

V témže roce postavilo město novou hasičskou zbrojnici. Roku 1926 byla vybudována česká měšťanská škola na Kopaninách a v témže roce vyrostl na rohu náměstí zmíněný už obchodní dům Albína Chamrada, ve kterém našel své sídlo i Hotel Orlová. O rok později přibývala na náměstí moderní budova spořitelny a do konečné podoby bylo rozšířeno polské gymnázium. V roce 1928 pak dostalo náměstí novou dominantu – na svou dobu rozsáhlou radnici. Ve stejném roce byla opodál centra města postavena nová Sokolovna. 20. léta dovršilo rozšíření a zmodernizování hlavní ulice v roce 1929.

V 30. letech došlo ještě k postavení nové budovy pošty v roce 1932 a nového objektu obchodní školy a obchodní akademie v letech 1936-1937. Regulace náměstí byla ukončena nadkrytím protékajícího potoka v letech 1935 až 1937. Do výčtu nezahrnujeme bezpočet dílčích stavebních úprav a modernizací jiných veřejných budov, ani zvedání některých starších domů a obchodů do pater na hlavní ulici. Většina nových budov byla dvou- až třípatrová a u řady z nich nabývala jejich architektura funkcionalistických prvků, zvláště u spořitelny, pošty a obchodní akademie.

Městský ráz výstavby Orlové patřil k urbanisticky nejzdařilejším v regionu. Na rozdíl od center Fryštátu, Bohumína i Českého Těšína

a Frýdku se však i střed Orlové včetně většiny veřejných budov nacházel nad uhelnými sloje-
mi nebo v dosahu možných bočních posunů
hornin a zejména tlak okupantů na uhelnou těž-
bu za druhé světové války a později socialistic-
ká koncepce rozvoje báňského průmyslu začaly
i z něho kus po kuse odkrojoval.

Veřejný život

Široce strukturovaným se stal veřejný život
města už kolem poloviny 20. let. Napomohly to-
mu některé obecně se prosazující příznivé sku-
tečnosti. Vypjaté poválečné vztahy mezi
obyvatelstvem české a polské národnosti se za-
čaly relativně uklidňovat po rozdělení Těšínska
mezi Československo a Polsko z 28. července
1920 a také německá menšina nastoupila cestu
k vesměs loajálním postojům vůči ČSR. Do roku
1930 se národnostní struktura Orlové po různých
peripetiích předchozích let vyvinula k podílu
80,0 % obyvatel národnosti „československé“
(8 032 obyvatel), 14,4 % obyvatel národnosti
polské (1 441 osob), 3,1 % obyvatel národnosti
židovské (308 osob), 2,4 % obyvatel národnosti
německé (249 osob) aj.⁶ Vývoj vztahů mezi jed-
notlivými národnostmi nebyl jednoduchý, ke
konci první ČSR se i v Orlové aktivizovaly síly
živené pronikající fašistickou ideologií a podně-
cující nové národnostní třenice, ale pro většinu
meziválečného období žily jednotlivé národnosti
v Orlové přes dílčí neshody v uspokojivých
vztazích, díky poměrně širokému prostoru ná-
rodnostních menšin v Československu k sebere-
alizaci. To podmiňovalo jejich pozitivní
společenské aktivity i zájem o rozvoj města.

Další z významných okolností vytvářejících
rámeček pro konstruktivní zaangažování lidí na
veřejném dění ve městě se stalo překonání
poválečné recese 1921 - 1923 a přechod k hos-
podářskému vzestupu v dalším průběhu 20. let.
Zlepšující se sociálně ekonomická situace od-
lehčila mnoha lidem v jejich existenčních star-
ostech, podpořila jejich zájem o společenský
život a usnadnila jim participaci na něm i fi-
nančně. K ochromení tohoto trendu došlo za
velké recese 1929 - 1933, ale to už byla síť in-
stitutů veřejného života vybudována a našla
znovu příznivější podmínky pro své fungování
po roce 1934. Naopak v letech 1936 až 1938,
byl zlepšené sociálně ekonomické poměry pře-
trvávaly, začal se veřejný život v Orlové tříštit
uvedeným už napětím zejména mezi českým
a polským obyvatelstvem, končícím polskou
okupací města na podzim roku 1938.

Složité byl vývoj politických poměrů v měs-
tě. V rámci pluralitního politického systému
první ČSR zahrnovaly kandidátní listiny do

*Kurz medového pečiva, organizovaný zájmovou organizací včelařů v Lazích u Orlové
v roce 1933.*

*Divadelní ochotnický soubor Maják při představení v přírodním prostředí „Holotovce“.
Snímek z první republiky.*

*Mužský pěvecký sbor Před Těšínem v roce 1930, po přestěhování svého sídla do
Orlové.*

Pavilón průmyslu a hornictví orlovské výstavy z roku 1926. V popředí organizátoři výstavy, vlevo František Eliáš, řídicí učitel a jednatel výkonného výboru výstavy.

Vstupní nádvoří orlovského výstaviště z roku 1926.

Stotisící návštěvník výstavy v roce 1926 – pan Ruta z Orlové s rodinou.

městského zastupitelstva, voleného po prvé 16. září 1923 (po předchozím působení jmenované správní komise), povětšinou deset politických stran, přičemž některé z nich sdružovaly několik politických subjektů. To byla skladba prezentující relativně rozvinutou politickou strukturu populace jako předpoklad fungování politického života ve městě, spolupráci i srážení jednotlivých názorových proudů při hledání cest, jak řešit aktuální problémy rozvoje města. Na základě co čtyři roky se opakujících voleb si Orlová vytvářela 36 členné městské zastupitelstvo a 12 člennou městskou radu, trvale v čele se sociálním demokratem, ředitelem českého gymnázia Janem Jařabáčem.

Ve volbách se při dosahování největšího počtu hlasů a mandátů střídaly KSC (v letech obou recesí) a sociální demokraté (v letech zklidnění sociálně ekonomických poměrů). Strukturované obyvatelstvo města bylo přitom schopno zajistit mandáty i pro strany pravého středu až pravice, v zastupitelstvech zasedali též představitelé čs. živnostensko-obchodnické strany středostavovské a lidovců, čs. národních demokratů, národních socialistů aj. Jednání městského zastupitelstva byla provázena mnohými politickými střety a protichůdnými zájmy, nebyla imunní ani vůči - většinou zákulisním – jednáním o pozice a moc, ale obdržela zároveň sympatický rys: pochopení většiny zastupitelů, že pod drobnohledem občanů je třeba v komunální politice hledat starostlivěji než ve „velké politice“ společná racionální východiska při výstavbě města, obhajobě jeho zájmů jako celku, v sociální politice aj. Dokonce i v politicky zjištěných posledních letech existence republiky zaznívaly na městském zastupitelstvu i z řad takových politických stran či seskupení, jakými byla čs. národní demokracie a pozdější Národní sjednocení či některé polské strany hlasy pro společný postup obyvatel Orlové na obranu míru, proti fašismu a agresí.

Nemalé problémy vnašela do politického života města skutečnost, že vysoký podíl dělnické složky jeho populace se zde – v souvislosti s celkovým vývojem politické organizovanosti dělnictva v českých zemích – promítl po roce 1921 do zformování dvou nejsilnějších politických subjektů s odlišnými přístupy k hodnocení politického režimu první ČSR a k formulování východisek dalšího postupu. Sociální demokraté byli představiteli reformní politiky na bázi stávající ČSR, komunisté jako vyznavači proletářské revoluce a diktatury proletariátu vykročili cestou negace tržní ekonomiky i pluralitních struktur politické moci. V praxi to znamenalo organizování řady akcí, jejichž cílem – jestliže ne okamžitým, tedy perspektivním – se

stane svržení režimu. Tvrdě organizované stávkové a jiné boje uvnitř závodů i mimo ně měly nejen sloužit dosažení aktuálních sociálních požadavků, ale zároveň měly co nejvíce otrásat pozicemi podnikatelů a státní moci vůbec, paralyzovaly dočasně život ve městě a – když se dostaly do zjevného rozporu se zákonem – končily nasazením ozbrojené státní moci i obětmi na lidských životech, jako tomu bylo na orlovském náměstí 4. dubna 1925. K určitému odklonu od takto pojmávaného poslání KSC došlo až v posledních letech první ČSR, kdy část komunistických funkcionářů a členů začala akceptovat jako prioritu hledání cest k obraně před fašismem ve spolupráci s jinými politickými stranami a proudy.

Orlová převzala z dřívějších dob nebo si nově vytvořila rozvětvenou základnu zájmových organizací, které iniciovaly živou spolkovou činnost. V Orlové působila společenstva živnostníků, obchodníků (včetně městského Obchodního grémia) i samostatně podnikajících osob či zaměstnanců na dalších úsecích terciární sféry – advokátů, lékařů, učitelů. Jejich cílem bylo prosazovat zájmy svých členů i dohlížet na dodržování pravidel k ochraně profesně stavovské cti a prestiže. Na zájmové organizace v Orlové se napojovali též členové z Lazů a Poruby i dalších obcí.

Zvlášť intenzivně si město budovalo síť kulturních a osvětových institucí a vysloužilo si pověst významného českého i polského kulturního střediska v regionu. Zdrojem kulturního ruchu byly orlovské školy všech stupňů a zaměření, nejbohatěji pak orlovská gymnázia. V městě rozvinula činnost Slezská Matice osvěty lidové, Okresní osvětový sbor se sídlem v Orlové, Macierz Szkolna, Rodzina Opiekunicza, rovněž s hlavním sídlem v Orlové, aj. Nejen v půjčování knih, ale i v osvětové práci spatřovali své poslání pracovníci české a polské veřejné knihovny. Široké celospolečenské aktivity vyvíjela Slezská muzejní společnost se sídlem v Orlové, majitelka Orlovského muzea.

Orlová nabízela permanentně obyvatelstvu města i okolí kulturní pořady, akademie, výstavy, pěvecká vystoupení a koncerty, výlety do přírody, divadelní představení, každoročně pak majálesy, dožínky, plesy, předvánoční besídky a programy. Na ochotnické divadlo byly zaměřeny divadelní soubory tělovýchovných organizací Sokol, Orel, dělnických tělocvičných jednot, dobrovolných hasičských sborů, od roku 1932 též spolku divadelních ochotníků Klicpera. Široko v regionu byl znám mužský pěvecký sbor Před Těšínem, od roku 1929 sídlící v Orlové, a orlovské Slezské kvarteto. Rozvoj kinematografie podmiňoval existenci

Tělocvičná sekce místní skupiny polské organizace Sita v Orlové v roce 1927.

Fotbalisté sportovního klubu Meteor Orlová, prvního mistra Těšínské župy fotbalové z první republiky.

Podklady ke všem ilustracím z osobního archivu autora.

tří, později dvou kin. V Orlové byla knihtiskárna Josefa Fibingera, vycházel tu periodický tisk Obrana Slezska a dočasně i jiné časopisy. Kulturním akcím sloužila spolková zařízení, školská zařízení, sály nové Sokolovny, Cingrova domu, Dělnického domu, Báňského domu.

Rozvětvenou strukturu sportovních organizací prezentovaly kluby SK Slezská Sparta Orlová, SK Beskyd (pozdější SK Orlová), Rudá hvězda (pozdější SK Meteor Orlová), od roku 1929 i SK Slavia Orlová, židovský klub Hakoah, ale také místní organizace Klubu českých turistů, místní organizace polského turisticko-sportovního spolku Beskid Śląski, který měl v Orlové i své hlavní sídlo v ČSR, místní skupiny polské osvětovo-tělovýchovné jednoty

Siřa, od 30. let tēř PKS Piast Orlová, tělovýchovné jednoty Sokol, Orel, různé typy dělnických tělocvičných jednot (DTJ, FDTJ, FPT) i další sdružení. V Orlově se hrála kopaná, tenis, házená, odbíjená, rozvíjela se gymnastika, lehká atletika, pořádaly se běžecké a cyklistické závody, z města se vyjíždělo zejména do Beskyd za lyžováním a turistikou. K dispozici bylo několik hřiřt, cvičiřtē u nové Sokolovny a Cingrova domu, tenisové kurty, řada tělocvičen při školách i sály ve veřejných budovách.

Image všedního dne

Zakončeme naše pojednání o vývoji Orlově po roce 1922 stylizovaným pohledem na průběh všedního dne, jímž město procházelo a působilo na své sociální okolí někdy koncem 20. let, v období nejpříznivějších podmínek svého sociálně ekonomického vývoje za první ČSR.

Orlová se probouzela k životu rozsvícenými okny hornických kolonií kolem páté hodiny ráno, často i dřívě. Brzy nato oživily cesty a cestičky k dolům stovkami horníků, zdravících na dálku „štajgry“ a báňské úředníky a tu a tam uhýbajících bryčkám prominentních představitelů vedení dolů a báňských společností. Mezi šestou a osmou hodinou nabral pohyb ve městě novou podobu. Bylo-li zrovna pondělí (nebo čtvrtek), začaly se nejdřívě od nádraží, od tramvajových zastávek i s nůšemi a vozíky z nejbližšího okolí trousit směrem ke středu města desítky prodejců na široko daleko známé orlovské trhy. Ty doslova pohltily plochu náměstí, lákaly kupující z Orlově i sousedních obcí a proměnily centrum města v jedno velké lidské mraveniřtē. Ve stejné době se začala městem šířit vůně čerstvého chleba a pečiva z pekáren přímo na náměstí, na Cingrově kopci i jinde.

Ale to už v orlovských ulicích a nejvíce na hlavní Masarykově třídě narůstaly počty chodců i z jiných důvodů. Prodavači přicházeli k obchodům, aby je připravili k otevření před otevírací dobou, zatímco jejich majitelé spíše jen přeřli ze svých bytů z prvních pater nebo ze zadních traktů domů do prodejních místností. Mnoho zákazníků z trhu směřovalo do obchodů a doplňovalo nákupy, přicházeli i další zájemci. Do práce nastupovali zaměstnanci úřadů a jiných institucí, oblečení většinou módněji a nákladněji, a hlavně – kolem půl osmé začali hlavní ulicí proudit studenti i páni profesori středních škol. Vřak se také mezi inteligenci neprávem tvrdilo, že město poznáš podle toho, že má i svůj studentský život a že středoškolské

mládí patří neoddělitelně k jeho koloritu. Teprve před polednem pohyb v městě poněkud zeslábl, v mnoha domácnostech se vařilo a poobědvat domů přicházelo i mnoho prodavačů z obchodů, tehdy s obvyklou polední přestávkou. Odlehčilo se nepřiliř široké vozovce na hlavní ulici, zprvu zcela zaplněné vozíky, koly, koňskými povozy a sporadičtěji i auty. Benzinové pumpy stály při cestě a provozovaly je drogerie i jiní majitelé.

Pouliční ruch znovu zesílil po poledni. Obchody zahájily odpolední prodej, v ulicích se opět objevili studenti. Tentokrátē už nespěchali, nahlíželi do obchodů, zajímali se o plakáty a ti, kteří na tom byli finančně nejlépe, neváhali zastavit se v místních cukrárnách. Od řachet se rozcházeli horníci. V koloniích i v hornických rodinných domcích čekal na živitele rodiny oběd, vařilo se tu později nebo se jídlo strčilo zatepla do trouby. Končil provoz na trhu, postupně se vraceli lidé z kanceláří, město se zklidnilo a přeorientovávalo do pohodové podvečerní atmosféry. Tu si ovšem nemohly dovolit ty hornické rodiny, které si přilepřovaly vlastnictvím nebo nájmem kousku půdy a musely ji po řichtě obdělávat.

V pozdním odpoledni se na chodnicích po obou stranách hlavní ulice objevily korzující páry či skupinky lidí, zaplňovaly se kavárny a restaurace, zahajovaly se kulturní, tělovýchovné i jiné programy, k návštěvě zvali divadelní ochotníci i orlovská kina, pouze fotbal se hrál hlavně v nepracovní dny. O sobotách a nedělních odpoledních se orlovská korza stávala významnou společenskou tradicí a jejich aktēři, zejména ze zámožných měřtanských rodin, se činili, aby udělali na své okolí působivý a reprezentativní dojem. Méně příjemné prostředí představovaly hospody nižšího řádu, umístěné spíše v bočních uličkách a v okrajových částech města. Tam se bohužel vypilo hodně alkoholu a piva, hlavně když se nalávalo na kredit, vzduch čpěl cigaretovým kouřem – a z rodinných rozpočtů jejich častých hostů ovidně ubývalo peněz. Příliš pozdě se vřak ani tady nezavíralo, ráno bylo třeba vřávat na směnu s aspoň nezbytně obnovenými silami.

Ať tak či onak, při mnoha rozpornostech a problémech svých vnitřních struktur, zvlářtē pak těch, které signalizovaly těžkosti do vzdálenějších perspektiv vývoje města, dokázala Orlová vřadit se s pozoruhodnou rychlostí a intenzitou do sítě měst první republiky a rozvinout řadu funkcí, které ji jako město dobře prezentovaly.

Poznámky

1 Orlová se stala městem k 23. listopadu 1922. Věřtník Ministerstva vnitra, IV, 1922, s. 459.

2 Těžba uhlí podle Archivu OKD, fond Ředitelská konference, karton 318.

- 3 Počty a věkové struktury obyvatel podle Retrospektivního lexikonu obcí ČSSR 1850-1970. Díl I, část 2, s. 826-827. Praha 1978. Též Československá statistika. Sv. 98. Praha 1934, s. 115-119.
- 4 Sociálně profesní struktury obyvatel podle Československé statistiky. Sv. 104. Praha 1934, s. 288-341.
- 5 Počet domů podle Retrospektivního lexikonu ..., s. 826-827.
- 6 Národnostní skladba obyvatel podle Československé statistiky. Sv. 98 ..., s. 76-80.

Literatura a prameny

- Dějiny Orlové. Orlová, Městský úřad 1993
 Důl Antonín Zápotocký včera a dnes. Orlová 1975
 Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru. Díl IV. Moravská Ostrava 1929
 Katalog průmyslové, živnostenské, obchodní a hospodářské výstavy Těšínska a Ostravska v Orlové 27.6.-8.8.1926. Orlová 1926
 Padesát let práce Obchodního gremia v Orlové 1884-1934. Orlová 1934
 Paloch, B.: Orlovská kina. Kulturní měsíčník Orlové, 1973, č. 8-9, s. 34-35
 50 lat jedenastoletnej szkoły średniej z polskim językiem nauczania w Orłowej 1909-1959. Orlová 1959
 Rebrová, A.: Slezská muzejní společnost v Orlové v letech 1912-1938. Těšínsko, 1976, č. 1, s. 31-34
 70 let gymnázia v Orlové. Orlová 1979.
 - st.: K historii Hlavní jámy v Orlové. Těšínsko, 1975, č. 1. s. 15-18
 - st.: Městská knihovna v Orlové do roku 1945. Těšínsko, 1981, č. 1, s. 10-14
 - st.: Nová orlovská nemocnice. Studie o Těšínsku. 8. Český Těšín 1980, s. 7-19
 Starzychná, H., Steiner, J.: Nahlédnutí do obchodní sítě na Těšínsku v období první ČSR – 2. Těšínsko, 1994, č. 3, s. 15-18
 160 let Dolu Doubrava 1822-1982. Orlová-Doubrava 1982
 Steiner, J.: Do minulosti orlovských obchodů a služeb. Orlovské noviny 1991, č. 15, s. 5, č. 16, s. 5, č. 17, s. 5 a č. 18, s. 5
 60 let střední ekonomické školy v Orlové. Orlová 1979
 Tříška, P.: Dělnické kolonie v Orlové. Těšínsko, 1979, č. 3, s. 5-9
 Valenta, J.: Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech. Těšínsko, 2001, č. 2, s. 13-25
 Valenta, J.: Rozdělení Těšínska před sedmdesáti lety. Těšínsko, 1990, č. 4, s. 1-4
- Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Sv. II. Praha, Rudolf Mosse 1930
 Československá statistika, Sv. 98, 104. Praha 1934
 Místopisný slovník Československé republiky. 2. vyd. Praha, Československý kompas 1935
 Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Díl 1, část 2. Praha 1978
 Věstník ministerstva vnitra 1922
- Archiv OKD, fondy Ředitelská konference OKR; VHHT-Vítkovické kamenouhelné doly; Kamenouhelné doly Orlová-Lazy
 Kroniky města Orlové včetně svědectví pamětníků letopiseckého aktivu městské kroniky z let 1978-1989
 Obrana Slezska 1919-1933

Dny brannosti na Těšínsku r. 1934

Marek Skýpala

Záhy po nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu se snažila československá vláda posilovat svou armádu a celkově zaangažovat občanstvo pro věci obrany vlasti. A to i přesto, že její snahu brzdila trvající hospodářská krize. Výcvik se začal brát více než vážně. Do naší armády byli přijímáni zájemci z řad nezaměstnaných. Po nutné zkušební době se z nich stali dělesloužící poddůstojníci. Závěrečná cvičení a jiné manévry začínaly mít charakter skutečných bitev a opět byli na ně povoláváni i někteří záložníci. Dalším projevem snahy o zvýšení brannosti byla předvojenská výchova branců a tzv. Dny brannosti. Všechny tyto trendy se objevovaly i na Těšínsku.¹

V dubnu 1934 byly svolány schůzky zástupců armády a občanských korporací. Bylo jim nabídnuto přihlásit své členy, kteří neměli

dosud vykonanou základní vojenskou službu, do branných kurzů. Jen v Místku se schůzky zúčastnilo celkem 11 organizací a přihlásilo se 57 branců, z čehož bylo později vyloučeno 14 mužů. Celkově kurs absolvovalo 43 branců (11 Sokolů, 11 členů DTJ², 9 Orlů, 11 neorganizovaných a 1 z SK Ostravice). Kurzy předvojenské přípravy se konaly každý týden, nejprve na sokolském hřišti, později v budově kasáren.³

Viditelnějším činem byly tzv. Dny brannosti. Byly to vlastně spíše veřejně – zábavné akce pro občany měst než nějaké manifestace. Občanstvu se tady s kratším či delším programem představila čs. armáda, Sokolové, členové DTJ, žáci, studenti místních škol aj. Záměrem těchto akcí bylo zapálit občanstvo pro věc obrany země a zároveň dát možnost branným organizacím představit svou činnost.

Dny brannosti se konaly ve všech větších městech v letních měsících. První ročník proběhl v roce 1934 a pak se tyto akce pořádaly každoročně až do osudného září 1938.

Vůbec první Den brannosti v našem kraji se odehrál v neděli 27. května 1934 v **Místku**. Akci uspořádalo místecké reálné gymnasium. Občanstvo, informované o programu informováno z plakátů a novin, bylo svoláváno pod heslem: „*Přijďte svou účastí potvrdit, že oceňujete snahu po zvýšení obrany své vlasti.*“⁴ Fakt, že všichni místečtí občané asi s akcí nesouhlasili, vyjadřovaly i nápisy, které se objevily na zdech domů. Dobový vandal tam vyryl z dnešního úhlu pohledu úsměvný nápis: „*Pryč s branností!*“ přesto tento čin vyprovokoval novináře k poznámce „*Z toho je viděti, že jsou ještě občané naší republiky, kteří by byli šťastnější, kdyby té republiky nebylo.*“⁵

V 6 hodin ráno probudila město nekompromisně řízná vojenská hudba, která tak odtroubila budíček slavnostního dne. Po deváté hodině vyšel místeckými ulicemi slavnostní průvod, který vedly 3 čety Pěšího pluku 8 „Slezského“. V průvodu mělo jít údajně 1 680 krojovaných účastníků a 900 žáků místních škol.⁶ Kromě vojáků zde byli ještě Sokolové, skauti, hasiči, Selská jízda, Orli a vysloužilci. Před desátou hodinou dorazil průvod na seřadiště, kde byla za zvuků státní hymny vztyčena vlajka republiky. Všechny zúčastněné přivítal prof. Brychta, ale vinou špatného reprodukčního zařízení jej slyšel asi jen málokdo. Úvodní program obstarali vojáci, kteří předvedli šerm bodákem a studentky, které závodily v běhu. Pak však přišel zlatý hřeb programu – vystoupení vojska, které předvedlo ranní rozcvičku. „*Četa statných, opálených mužů v bílých dresech, vyvolává v publiku silný ohlas již svým sugestivním zjevem. To co ti vojáci za velení majora Klímka ukázali, bylo jedním z nejsilnějších dojmů celé slavnosti. Dokonale harmonické a fyziologicky neobvykle účinné cviky tu do sebe zapadaly ráz na ráz. Krátké, úsečné povely měnily každým okamžikem cvičící kolektiv a vždy krásnější a mocnější projev fyzické síly a radosti ze zdravého, mocného pohybu. Jestliže bylo jedním z poslání dne vzbudit v občanstvu pozitivní zájem o naši armádu, pak toto vystoupení tomuto účelu posloužilo nejlépe.*“⁷

Po tomto zřejmě zdařilém vystoupení nastoupili ještě muži DTJ, kteří předvedli olympijská prostná, ale špatně reprodukováná hudba měla jejich vystoupení silně poškodit. Celou slavnost uzavřeli skauti závodem ve stavení stanů a volejbalový zápas. Místeckého Dne brannosti se mělo kromě účinkujících zúčastnit

i 3 000 diváků, což byl na tehdejší dobu poměrně nízký počet. Dlužno však dodat, že mělo panovat výjimečně chladné počasí.⁸

Druhý Den brannosti se ukutečnil 17. června v **Orlové**. Celou akci organizovala zřejmě městská rada. Z představitelů státní moci se jí zúčastnil starosta Orlové Jan Jařbáč, velitel místecké posádky plk. Sergej Ingr, velitel posádky Nový Bohumín pplk. F. Koblize, okresní hejtman Jaroslav Heareing ad.⁹

Dopoledne koncertovala na orlovském náměstí vojenská hudba a odpoledne odtud vyrazil průvod, v němž kromě vojska pochodovali i žáci škol, členové krojovaných spolků a civilních organizací. Průvod končil na cvičišti Sokola Orlová I., kde již čekalo na 10 tisíc diváků.¹⁰ Vlastní Den brannosti byl zahájen projevy představitelů města a legionářské jednoty. V programu vystoupili žáci a žákyně místních škol, šerm šavli předvedli Sokolové. Armáda předvedla především svou ranní půlhodinku. Vedle cvičiště mezitím skauti vybudovali táborové městečko, v němž občanstvo seznamovali s táborovým životem. Oficiální část programu ukončila státní hymna a píseň „*Ktož sú boží bojovníci.*“ Bylo rovněž vypuštěno na 1 000 poštovních holubů, kteří měli nést zprávy o uskutečněné akci.¹¹

Bezpochyby nejzajímavější program byl připraven pro Den brannosti v **Moravské Ostravě**, který se konal 25. června. Na zajištění různorodého programu byl v Ostravě zřízen samostatný přípravný výbor, který úřadoval v Domě umění.¹² Pořadatelé na akci pozývali všechny spolky a organizace bez rozdílu národnosti, aby demonstrovali svůj zájem a připravenost.

Ostravskému Dni brannosti předcházela ještě simulovaný noční letecký útok na město, kterému se Ostrava bránila prostředky pasivní a aktivní protiletecké ochrany – tedy zatemněním a vojenskou obranou. Tehdy to byl ještě zajímavý zážitek, neboť tak to zaznamenal dobový novinář „*Neviditelná radost z nočního vítězství pozemní obrany nad útokem letadel na Ostravsko se projevovala teprve s nádherně se rozvíjející červnovou nedělí. Lidé všude jen hovořili jenom o vzrušujících okamžicích dosud nikdy předtím nezažitých.*“¹³ Podruhé zazněly poplašné sirény v 9 hodin. Tehdy však zájem o letecký boj převážil nad výcvikem obrany. Občané Ostravy schválně zůstali v ulicích a do krytů šel jen málokdo. Na město útočilo 9 bombardérů, které byly pronásledovány rojem stíhačů. Hasiči kroužili po městě a hasili imaginární požáry. Bombardéry pak zaútočily i na blízkou Orlovou a Bohumín.

Po obědě opět občané začali naplňovat ulice. U nové radnice se totiž již v jednu hodinu začal řadit průvod městem. V čele průvodu byla nesena státní vlajka, za ní pak pochodovali legionáři, záložní důstojníci, vojáci s protiletadlovými kulometry, děly a světlomety, četnictvo a členové nejrůznějších českých, německých i židovských organizací. Na přívozkém náměstí byla vystavena čestná tribuna, na které průvodu přihlíželi zástupci státu a armády. Průvod tam však nekončil, naopak volně pokračoval na letiště, kde se konal ještě letecký den. Celkově se tam toho dne shromáždilo údajně 25 tisíc lidí.¹⁴ Program zajišťovali piloti Leteckého pluku 2 z Olomouce, kteří pod vedením nadporučíka Novotného předvedli skupinovou akrobacii. K samostatnému vystoupení nastoupili i tehdejší letečtí virtuóзовé štábní kapitán Ambruž a štábní rotmistr Novák. Celá akce byla však drobně narušena letadlem Masarykovy letecké ligy z Opavy, které zde neočekávaně přistávalo. Při náročném manévru totiž letadlo zachytilo křídlem o koleje a zřítilo se na železniční násep. Letoun byl zcela zničen, jeho pilot Fajkus však vyvázl nezraněn.¹⁵

Celý ostravský Den brannosti se plně vydařil. Pořadatelé si pochvalovali především fakt, že se slavnosti neúčastnily pouze spolky české.

Pokud jsem řekl, že ostravský Den brannosti byl nejzajímavější, pak největší význam státní orgány evidentně dávaly Dni brannosti v **Českém Těšíně**, který proběhl v neděli 9. září. Celé důležité akci předcházela v sobotu večer opět simulovaný letecký útok na město, při kterém byla opět předvedena protiletadlová obrana.

V neděli dopoledne se na radničním náměstí shromáždily početné krojované zástupy, kterým vévodily jednotky Pěšího pluku 8 „Slezského“, legionáři a záložní důstojníci. Kromě vojáků sem však nastoupily i jiné spolky, například Sokol, DTJ, polské tělocvičné spolky, Turnverein, selská jízda a žactvo českých, polských a německých škol.¹⁶ Vlastní den brannosti nebyl poněkud překvapivě zahájen státní hymnou, ale fanfárami z „Libuše.“ Státní moc zde zastupoval ministr národní obrany Bohumír Bradáč, zemský vojenský velitel Sergej Vojcechovský, generálové Kroutil a Ingr. Všechny zúčastněné přivítal z balkonu městské radnice starosta Českého Těšína Koždoň.

Jako slavnostní řečníci vystoupili ministr Bradáč a poslanec David. Oba ve svých projevech zdůrazňovali, že čs. stát nechce příslušníky menšinových národností utlačovat a naopak je vyzývali aby pevně stáli na půdě

společného státu. Na tuto výzvu řečnický odpověděli zástupci menšin zemský poslanec Junga za Poláky, evangelický farář Zahradník za Němce a doktor Auerbach za Židy. Celý seriál projevů měl vysílat ostravský Radiojurnal, ale z neznámých příčin již nebyl vysílán právě projev poslance Davida a projevy loyality menšin „*které měly být slyšeny nejen u nás, ale i za hranicemi republiky. Při násilném ukončení reportáže z Českého Těšína se rozhlas omluvil nedostatkem času, ale pak po několikaminutové trapné pauze vysílal písňový koncert. Tak čsl. Radiojurnal rozumí našim menšinovým problémům.*“¹⁷

Okresní hejtman Gella a náměstek starosty Stejskal ještě připjali na prapor slezského pluku stuhu, které věnovalo město a okres a starosta Koždoň využil přítomnosti ministra čs. vlády a požádal jej o rozhodnutí ve věci stavby vojenských kasáren ve městě a ukončení jednání o uvolnění vkladů v polských peněžních ústavech, které tam byly vázány ještě z doby rozdělení Těšínska.

Po nezbytném poledním obědě se občané sešli ještě na pláni za městem, kde se konalo cvičení vojáků, samaritánů a hasičů. Byly zde rovněž konány vyhlídkové okružní lety. Podle odhadů se dopolední části zúčastnilo 6 a odpolední 13 tisíc lidí.¹⁸

V závěru nechám o Dnech brannosti nejprve promluvit kronikáře Pěšího pluku 8 „Slezského.“ O organizaci těchto akcí se plukovní kronikář, kapitán Bohumil Dostál, vyjádřil naprosto nesmlouvavě: „*Vojsko bylo všude vlídně přijato a jeho vystoupení působilo na veřejnost velmi dobrým dojmem. Tělocvičné organizace vystupovaly všude svorně a jednotně a nebylo přihlíženo k rozdílům národnostním a politickým. Jen sokolové nezúčastnili se průvodu v krojích odvolávající se na stará svá usnesení. Toto jednání bylo vždy odsuzováno.*

Na veškerých těchto dnech brannosti bylo vybíráno vstupné. Vojsku nebylo však ničeho placeno, ba ani pohoštěno, ač neměly tyto spolky a korporace zvlášť velkých vydání. Myšlenka zavedení dnů brannosti byla jistě ideální, ale mám dojem, že ze dnů brannosti alespoň v tomto roce staly se obyčejné podniky, z nichž chtěly mít prospěch jen spolky a ideových cílů bylo méně.

Výjimku tvořil Český Těšín, zvlášť vzhledem k napjaté situaci mezi Polskem a naší republikou, způsobenou Poláky, kde den brannosti a letecký den, měl skutečně veliký morální úspěch, ale který byl naopak pro strážce finanční velmi špatně organizován. Mnoho lidí, ač se samo hlásilo, vstupné

neplatilo. Dny brannosti velmi trpěl pravidelný výcvik, ač bylo cvičeno i v neděle a svátky.

Mužstvo i gážísté byli nejméně po dobu 3 měsíců neustále zaměstnáni i v neděle a svát-
ky, takže obětovali dny svého oddychu.

Velmi trapně působilo spojování dnů brannosti s leteckými dny, kdy letci bezohledně natáčeli své stroje, vylétávali a přistávali na cvičišti, kde cvičilo vojsko. Tím bylo nejen cvičení rušeno a pozornost diváků odvrácena, ale hrozilo i nebezpečí vážných úrazů.¹⁹

K tomu snad již jen dodám, že Dny brannosti zapadaly do celé struktury každoročních státních či polostátních akcí, které měly vzbudit v občanstvu zájem o armádu a obranu státu. Pokusit se získat na svou stranu příslušníky národnostních menšin a celkově sjednotit po-

litickou scénu. Podle uváděných počtů diváků nalézaly tyto akce poměrně velký ohlas, ale samozřejmě nemůžeme všechny přihlížející hodnotit jako nadšené „slezské hraničáře.“ Podobné akce byly vždy chápány jako určité lidové veselice, kde oficiální program byl jen nutnou cenou za zábavu.

Na druhou stranu nesmíme zapomínat, že se takto stát snažil vstřípit lidem nenásilnou formou například způsoby pasivní protiletectké obrany, branným nebo polovojenským organizacím pomoci při náboru nových členů a agentům z druhé strany hranice, kteří se v davu jistě nalézali, dokázat svou sílu a připravenost. Za Dny brannosti, jako součásti naší minulosti, se našťástí nemusíme stydět ani na prahu 21. století.

Poznámky

- 1 Omlouvám se všem těšínským patriotům, že nebudu moci dodržet starou zemskou hranici a pro větší účinek jsem do hranic Těšínska zařadil i Moravskou Ostravu a Místek.
- 2 Dělnická tělocvičná jednota.
- 3 VHA, fond Pěší pluk 8, k. 2, Kronika pěšího pluku 8 „Slezského“, s. 137.
- 4 Den brannosti v Místku. Frýdecko – místecký kraj, 26. května 1934, s. 3.
- 5 Propagace brannosti. Frýdecko – místecký kraj, 28. května 1934, s. 2.
- 6 Den brannosti v Místku. Moravkoslezský deník, 28. května 1934, s. 1.
- 7 Den brannosti. Frýdecko – místecký kraj, 28. května 1934, s. 3.
- 8 Tamtéž.
- 9 SOKA Karviná, f. Kroniky městské a obecní, Kronika Orlové 1931 - 1936, ev. č. 176, t. 4, s. 168.
- 10 Tamtéž, s. 169.
- 11 Tamtéž.
- 12 Den brannosti v Moravské Ostravě. Moravkoslezský deník, 3. června 1934, s. 5.
- 13 Velkolepého leteckého dne v Moravské Ostravě se zúčastnilo 25 000 lidí. Moravkoslezský deník, 25. června 1934, s. 1.
- 14 Tamtéž.
- 15 Havárie na ostravském letišti. Moravkoslezský deník, 25. června 1934, s. 5.
- 16 Velkolepá manifestace těšínského lidu pro armádu a stát. Moravkoslezský deník, 10. září 1934, s. 1.
- 17 Tamtéž.
- 18 Tamtéž.
- 19 VHA, fond Pěší pluk 8, k. 2, Kronika pěšího pluku 8 „Slezského“, s. 143.

Nezapomenutelná vzpomínka na rok 1937

Rudolf Bydlošek

Byli jsme desetičlenná parta studentů a studentek z gymnázia, obchodní akademie a učitelského ústavu, která se scházela každé prázdniny v obecním hostinci v Komorní Lhotce za účelem kulturní činnosti, ať již jako muzikanti nebo divadelní ochotníci.

Ne jinak tomu bylo i v prázdniny v r. 1937, kdy jsme slavili poslední neděli v srpnu konec prázdnin hudbou, tancem a kabaretním vystoupením v obecním hostinci v Komorní Lhotce.

Na zakončení se prováděl křest vína a jako vždy tradičně připitek pod heslem, abychom o tom čase setkali se za rok zase.

Bylo již okolo osmé hodiny večerní, když jsme volali hostinského, že chceme vyrovnat účet, protože na další víno již nemáme.

Ani jsme nepostřehli, že ke konci zábavy vešli do místnosti dva pánové a jedna dáma a posadili se v rohu u stolu na druhém konci sálu. Pan hostinský vyinkasoval patřičný obnos a my jsme začali ukládat instrumenty do obalů.

Za malou chvíli se však hostinský vrátil a přinesl nám další dvě láhve červeného moku. Znovu jsme ho upozornili, že na další víno nemáme a končíme.

Nemalé bylo naše překvapení, když nám hostinský Chrobok sdělil, že to víno je již zaplacené mecenáši, kteří sedí u stolu v rohu sálu. Toto pohostění jsme nemohli přijmout jen tak a proto bylo usneseno, že mecenáše pozveme, aby si i oni s námi mohli přituknout a že bychom rádi věděli s kým máme tu čest připíjet.

Zprvu se velmi zdráhali, že na tom nezáleží, ale nakonec po stálém naléhání přistoupili na návrh. Nikdo z nás ani v podvědomí netušil, že v takovém zapadlém koutě a v tak pozdní době, budeme připíjet s velmi vzácnými hosty. Jakmile se nám představili, tak jsme ihned ztratili humor

a řeč a to právě oni nechtěli. Byli to: spisovatel Karel Čapek, herečka a jeho žena Olga Schneipflugová a malíř Slovácka Józsa Úprka, kteří se toulali. V tom okamžiku jsme nevěděli co říct, ale Čapek se sám ujal slova: „To víno jsme objednali pro Vás proto, že nás velmi těší, že i v té podhorské vísce daleko od Prahy držíte študáci tak hezky pohromadě, čímž se nám vrátily vzpomínky i na naše studentská léta.“

Na věžních hodinách evangelického kostela odbýjela „jedenáctá“ hodina, když jsme si před hostincem podávali ruce na rozloučenou s tímto veršem Petra Bezruče: „Ale dříve než-li zhynem, necht se zpijem rudým vínem, robka s dcerou, chlop se synem, před Těšínem, před Těšínem.“ Byl to nejkrásnější zážitek, na který do smrti nezapomeneme.

Tošanovický suvenýr

Věslava Branná

Malý hrníček s nápisem Plebiscit na Těšínsku r. 1919 - 1920 patří mezi suvenýrové výrobky hrnčířské dílny Rudolfa Moráně z Horních Tošanovic. Ve sbírkách Muzea Těšínska existuje jen jeden kus, další dva jsou ve sbírkách Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku. Pro nezasvěcené je nutno dodat, že plebiscit, o kterém mluví nápis na hrníčku, se týkal vytyčení státní hranice mezi nově vzniklými státy po rozpadu Rakousko-uherské monarchie – Československou republikou a Polskem. Tento plebiscit se však nakonec nekonal a tak se tento hrníček stal kuriózní památkou na událost, která se nikdy nestala.

Dílna Rudolfa Moráně byla mezi hrnčíř-

skými středisky na Těšínsku jedinou, která pokračovala v tradiční keramické výrobě až do poloviny 20. století. Tošanovická keramika se vyráběla ze světlé, tvrdší hlíny dovážené z Čech. Poleva většinou tmavošedá, uvnitř nádob světlá. Na přelomu 19. a 20. století se v Horních Tošanovicích i v sousedních Bludovicích začaly vyrábět džbány, květináče i hrnky s bílou polevou a s květinovou malbou pod průhlednou glazurou. Tyto výrobky byly vytáčeny na kruhu, avšak užitková keramika s tmavohnědou glazurou – hrnce, rendlíky, pekáče, bábovky a kachle – se tvarovaly pomocí sádrových forem. Dílna byla uzavřena v roce 1950.

Naučná stezka Těrlické mokřady - botanický výzkum

Kateřina Švendová

V roce 2000 byla zásluhou Okresního úřadu Karviná vybudována naučná stezka „Těrlické mokřady“ na katastrálním území obce Těrlicko. Jejím vzniku předcházela intenzivní snaha pracovníků ochrany přírody, podporovaná ze strany Obecního úřadu v Těrlicku, o vybudování chráněného území - přírodní rezervace Těrlické mokřady. Nedošlo však k dohodě s majiteli pozemků, zejména s majoritním vlastníkem - Povodí Odry a. s., který vlastní vodní dílo Těrlickou přehradu, při jejíž povinné údržbě se cítil ochránářskými záměry omezován. Někde v pozadí stojí rovněž územní plán zdejšího regionu, ve kterém je předmětná lokalita v zájmovém území budoucí silniční sítě. Naučná stezka se tak stala kompromisem při neuskutečnění vyššího stupně ochrany. Zajisté splní svůj hlavní účel - seznámit širokou veřejnost s mimořádně cenným, zajímavým a krásným přírodním územím.

Naučná stezka vede po obvodu záchytné nádrže na jižním konci Těrlické přehrady, kam ústí řeka Stonávka. Zahrnuje přirozeně meandrující tok řeky, záchytnou nádrž a lesní porosty kolem. Z přírodovědného hlediska je velmi zajímavé, že celý prostor vznikl činností člověka. Při výstavbě vodního díla v Těrlicku v 60. letech 20. století, byla u ústí Stonávky do přehrady vybudována záchytná nádrž pro zachycování povodňových vln, ale zejména pro

ukládání sedimentů řeky. Účel nádrže je v dnešní době splněn, území je zaneseno z velké části nánosy a během 40 let se zde postupně vyvíjela mokřadní rostlinná i živočišná společenstva, vázaná na výhodné podmínky - zejména vodní režim. Neregulovaný říční tok vytváří ideální prostředí pro vznik **lužního lesa** (vysoká hladina spodní vody, sezónní záplavy). Stonávka se rovněž podílí na velkém druhovém bohatství rostlin i živočichů - vytváří biokoridor a obohacuje již tak pestré druhové složení horskými druhy (*udatna lesní, žluťucha orlíčkolistá, kyčelnice cibulkonosná, kýchavice zelenokvětá*). Na jejích přítocích (např. Zavadvický potok) nacházíme další horské a karpatské druhy: *pryšec mandloňovitý, náprstník červený, šalvěj lep-kavou, žebrovice různolistou, hořepník tolitovitý a čípek objímavý*. Vodní záchytná nádrž, na které se během roku rovněž výrazně mění výška hladiny vody, je také ideálním prostředím pro vznik dalších typů mokřadních společenstev jako jsou: **rostlinná společenstva mělkých stojatých vod, pobřežní vegetace rákosin a vysokých ostřic a mokřadní vrbové křoviny**. Přírodní vývoj na této lokalitě dokumentuje velkou regenerační schopnost přírody na území značně ovlivněném lidskou činností.

Původní vegetační kryt, z doby před stavbou vodního díla, zůstal zachován pouze na svazích levého břehu záchytné nádrže. Jsou porostlé smíšeným lesem, jehož druhové složení je typické pro lesní porosty Podbeskydské pahorkatiny a můžeme je zařadit mezi karpatské dubohabřiny. Ve stromovém a keřovém patře rostou druhy charakteristické pro ostřicové a lipové dubohabřiny: *habr obecný* (*Carpinus betulus*), *dub letní* (*Quercus robur*), *buk lesní* (*Fagus sylvatica*), *lípa srdčitá* (*Tilia cordata*), *jeřáb ptačí* (*Sorbus aucuparia*) a *líška obecná* (*Corylus avellana*). Přimíšeny jsou dále *babyka obecná* (*Acer campestre*), *javor klen* (*Acer pseudoplatanus*), *třešeň ptačí* (*Cerasus avium*), *lípa velkolistá* (*Tilia platyphyllos*), *svída krvavá* (*Swida sanguinea*), *lýkovec jedovatý* (*Daphne mezereum*) a *kalina obecná* (*Viburnum opulus*). Velmi bohaté je i bylinné patro, opět s druhy charakteristickými pro lipové a ostřicové dubohabřiny: *mařinka vonná* (*Galium odoratum*), *jahodník obecný* (*Fragaria vesca*), *Lecha jarní* (*Lathyrus vernus*), *lipnice hajní* (*Poa nemoralis*), *kostival hliznatý* (*Symphytum tuberosum*), *violka lesní* (*Viola reichenbachiana*), *zvonek*

Orobinec široolistý

kopřivolistý (*Campanula trachelium*), *pitulník žlutý* (*Galeobdolon luteum*), *pstroček dvoulistý* (*Maianthemum bifolium*) a *kokořík mnohokvětý* (*Polygonatum multiflorum*). V bylinném podrostu se od časného jara do podzimu setkáme i s celou řadou dalších zajímavých rostlin: *kopytníkem evropským* (*Asarum europaeum*), *jarmankou obecnou* (*Astrantia major*), kapradinami - *paprátka samičí* (*Athyrium filix-femina*), *kaprad' samec a kaprad' širolistá* (*Dryopteris filix-mas* a *D. dilatata*), *ostřicí lesní* (*Carex sylvatica*), *škardou bahenní* (*Crepis paludosa*), *břečťanem popínavým* (*Hedera helix*), *bikou chlupatou* (*Luzula pilosa*), *černýšem hajním* (*Melampyrum nemorosum*), *strdivkou nicí* (*Melica nutans*), *vraním okem čtyřlístým* (*Paris quadrifolia*), *prvosenkou vyšší* (*Primula elatior*), *plicníkem lékařským* (*Pulmonaria officinalis*), *ptačincem velkokvětým* (*Stellaria holostea*) a *barvínkem menším* (*Vinca minor*). Ozdobou zdejšího porostu je několik rostlinných druhů, které jsou zařazeny do nového Červeného seznamu cévnatých rostlin. Z kategorie ohrožených druhů zde roste *kyčelnice žláznatá* (*Dentaria glandulosa*) a *okrotice bílá* (*Cephalanthera damasonium*). Z kategorie vzácnějších taxonů vyžadujících další pozornost se zde setkáme s krásným horským druhem udatnou lesní (*Aruncus vulgaris*), již v únoru kvetoucím keřkem *lýkovcem jedovatým* (*Daphne mezereum*) a vysokou horskou bylinou *kýchavicí zelenokvětou* (*Veratrum lobelianum*). Bezprostřední okolí lesa je poměrně hustě osídleno, takže zde nacházíme také nepůvodní druhy - buď vysazené nebo zplanělé z okolních zahrad - jako např. keře *netvařec křovitý* (*Amorpha fruticosa*) a *čimišník stromkovitý* (*Caragana arborescens*) s krásnými žlutými květy, nebo *loubinec pětilistý* (*Parthenocissus quinquefolia*) a *večernicí vonnou* (*Hesperis matronalis*).

Břehy záchytné nádrže, postupně se zanášející sedimenty řeky Stonávky, osidlují druhy charakteristické pro společenstva rákosin a vysokých ostřic. Nacházíme zde *žabník jitrocelový* (*Alisma plantago-aquatica*), *přesličku mokřadní* (*Equisetum fluviatile*), *zblochan vodní* (*Glyceria maxima*), *kosatec žlutý* (*Iris pseudacorus*), *karbinec evropský* (*Lycopus europaeus*), *kyprej vrbici* (*Lythrum salicaria*), *zevar vzpřímený* (*Sparganium erectum*), *skřípínu lesní* (*Scirpus sylvaticus*) a rozsáhlé porosty *rákosu obecného* (*Phragmites australis*) a *orobince úzkolistého* i *širolistého* (*Typha angustifolia* a *T. latifolia*). V těchto porostech můžeme najít postupně se rozšiřující invazní druhy - *křídlatku japonskou* (*Reynoutria japonica*) a *bolševník velkolepý* (*Heracleum mantegazzianum*), které se spolu s *netýkavkou žláznatou*

(*Impatiens glandulifera*) vyskytují v povodí Stonávky a jsou velkým ohrožením pro mladá sukcesní rostlinná společenstva tohoto území.

Tabule naučné stezky s porosty devětsilu, foto František Balon

Zajímavá rostlinná společenstva najdeme i na náplavech meandrů řeky Stonávky, kde roste vysoká tráva *chrastice rákosovitá* (*Phalaroides arundinacea*), *barborka obecná* (*Barbarea vulgaris*), *máta dlouholistá* (*Mentha longifolia*), *devětsil lékařský* (*Petasites hybridus*), jehož velké listy jsou v létě na březích dominantní, *lipnice bahenní* (*Poa palustris*), *šťovík tupolistý* (*Rumex obtusifolius*), *ptačinec hajní* (*Stellaria nemorum*) a *rozrazil potoční* (*Veronica beccabunga*). Stále více se zde rozšiřuje výše zmíněná *netýkavka žláznatá*.

Po obou stranách záchytné hráze jsou porosty mokřadních vrbín, které jsou společenstvem postupně se vyvíjejícím k lužnímu lesu. Nejčastěji zde roste *vrba křehká* (*Salix fragilis*),

Devětsil lékařský

Kalina obecná,
foto František Balon

vrba nachová (*Salix purpurea*) a *vrba trojmužná* (*Salix triandra*).

Výše zmíněná rostlinná společenstva doprovázející vodní toky mají svůj nejvyšší vývojový stupeň, kterým je lužní les - mimořádně energeticky bohaté klimaxové společenstvo - s řadou rostlinných druhů ve všech patrech - stromovém, keřovém i bylinném. Lužní les je nejproduktivnější ekosystém našeho klimatického pásma, bohatý na všechny životní formy a v dnešní přírodě již velmi vzácný. Stonávka nad ústím do Těrlické přehrady je po obou březích lemována luhem, jehož porosty jsou dosud mladé, ale druhové složení odpovídá klimaxovým lužním lesům. Ve stromovém patře rostou druhy charakteristické pro střemchové jasaniny a jilmové doubravy: *dub letní* (*Quercus robur*), *vaz obecný* (*Ulmus laevis*), *jilm ladní* (*Ulmus*

minor), *jasan ztepilý* (*Fraxinus excelsior*) a *střemcha obecná* (*Padus avium*). Přimíšena je *olše horská* (*Alnus incana*), *olše lepkavá* (*Alnus glutinosa*), *babyka obecná* (*Acer campestre*), *javor klen* a *javor mléč* (*Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*), *topol bílý* a *topol černý* (*Populus alba*, *P. nigra*), stromové vrby (*Salix alba*, *S. fragilis*), *lípa velkolistá* a *lípa srdčitá* (*Tilia platyphyllos* a *T. cordata*), *jilm horský* (*Ulmus glabra*) a vysazený *jasano-javor peřenolistý* (*Negundo aceroides*). I v silně vyvinutém keřovém patře nechybí charakteristické druhy střemchových jasanin a jilmových doubrav: *brslen evropský* (*Euonymus europaea*), *srstka obecná* (*Grossularia uva-crispa*), *rybíz červený* (*Ribes rubrum*) a liana - *chmel otáčivý* (*Humulus lupulus*). Roste zde celá řada dalších druhů keřů: *svída krvavá* (*Swida sanguinea*), *líška obecná* (*Corylus avellana*), *zimolez pýřitý* (*Lonicera xylosteum*), *osika obecná* (*Populus tremula*), *ostružiník sivý* (*Rubus caesius*), *bez černý* (*Sambucus nigra*) a *kalina obecná* (*Viburnum opulus*). Téměř všude v lese je bylinné patro se 100% pokrývností. I zde nacházíme druhy, které v lužním lese nemají chybět: *bršlice kozí noha* (*Aegopodium podagraria*), *válečka lesní* (*Brachypodium sylvaticum*), *kosťrava obrovská* (*Festuca gigantea*), *krabilice zápašná* (*Chaerophyllum aromaticum*), *pšeničko rozkladité* (*Milium effusum*), *plicník lékařský* (*Pulmonaria officinalis*), *čistec lesní* (*Stachys sylvatica*) a *kopřiva dvoudomá* (*Urtica dioica*). Řeka přinesla z blízkých Beskyd ale i druhy horské a karpatské: *kyčelnici cibulkonosnou* a *žláznatou* (*Dentaria bulbifera* a *D. glandulosa*), *žluťuchu orlíčkolistou* (*Thalictrum aquilegifolium*) a *rozrazil horský* (*Veronica montana*). Na jaře téměř každý den vykvétají další a další druhy jarního aspektu: *pižmovka mošusová* (*Adoxa moschatelina*), *česnek medvědí* (*Allium ursinum*), *česnáček lékařský* (*Alliaria petiolata*), *sasanka hajní* a *pryskyřníková* (*Anemone nemorosa* a *A. ranunculoides*), *kopytník evropský* (*Asarum europaeum*), *blatouch bahenní* (*Caltha palustris*), *řeřišnice hořká*, *křivolaká* a *luční* (*Cardamine amara*, *C. flexuosa* a *C. pratensis*), *dymnivka dutá* (*Corydalis cava*), *pryšec sladký* (*Tithymalus dulcis*), *oršej jarní* (*Ficaria verna*), *křivatec žlutý* (*Gagea lutea*), *pitulník žlutý* (*Galeobdolon luteum*), *mokřýš střídavolistý* (*Chrysosplenium alternifolium*), *popenec obecný* (*Glechoma hederacea*), *hluchavka skvrnitá* (*Lamium maculatum*), *podbílek šupinatý* (*Lathraea squamaria*), *pryskyřník kosmatý* a *plazivý* (*Ranunculus lanuginosus* a *R. repens*), *prvosienka vyšší* (*Primula elatior*) a *kostival hliznatý* (*Symphytum tuberosum*). V létě se

Kosatec žlutý

bylinné patro promění na mnoha místech v neprostupný porost *kopřivy dvoudomé*, *svízele přítuly* (*Galium aparine*), velkých listů devětsílu, *pcháče zelného* (*Cirsium oleraceum*), *netýkavky nedůtklivé* a *malokvěté* (*Impatiens noli-tangere* a *I. parviflora*) a šťovíků (*Rumex obtusifolius* a *R. sanguinea*). Rostou zde trávy: *metlice trsnatá* (*Deschampsia caespitosa*), *strdivka nicí* (*Melica nutans*) a ostřice (*Carex sylvatica*, *Vigna brizoides*, *V. elongata* a *V. remota*). Na stále vlhkých místech najdeme *skřípínu lesní* (*Scirpus sylvaticus*), *tužebníků jilmový* (*Filipendula ulmaria*) a v našem regionu velmi vzácný *kozlík bezolistý* (*Valeriana sambucifolia*). V lužním lese roste 5 rostlin zařazených v Červeném seznamu do kategorie vzácných taxonů vyžadujících další pozornost. Jsou to dva druhy jilmů: *vaz obecný* a *jilm ladní*, *kyčelnice žláznatá*, *rozrazil horský* a *kozlík bezolistý*.

Různé typy rostlinných společenstev na tomto území podmiňují i velkou pestrost živočišných druhů. Mokřadní biotopy na sebe vážou četné zástupce hmyzu, členovců, obojživelníků a vodních ptáků. Stalmachová (1999) uvádí ze zdejšího území 32 druhů živočichů chráněných zákonem, z toho 5 druhů patřících do kategorie kriticky ohrožených živočichů, 10 druhů silně ohrožených a 17 ohrožených druhů.

Naučná stezka Těrlické mokřady seznámí návštěvníky na 10 vkusných informačních tabu-

Kostival hlíznatý

lich s životem řeky, s fenoménem lužního lesa a s celou řadou zajímavých druhů rostlin a živočichů. V rekreační oblasti Těrlicka se jistě stane vítaným zpestřením pro návštěvníky Těrlické přehrady. Její velký význam spočívá také ve funkci „učebny pod širým nebem“. Dobrá dopravní přístupnost a nenáročný terén přilákají zajisté rodiče s dětmi a je ideálním prostorem pro půldenní výlety a exkurze škol.

Literatura

- Dostál J. (1982): Seznam cévnatých rostlin květeny československé. Praha.
 Procházka F. /ed./ (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky.-Příroda, Praha, 18 : 1 - 166.
 Stalmachová B. (1999): Plán péče o zvláště chráněné území - přírodní rezervace Těrlické mokřady, Horní Těrlicko.- Okresní úřad Karviná, referát životního prostředí, 1 - 32.

Oldřich Štěrba

(1902 – 1942)

Oldřich Štěrba a Jaroslav Štěrba

Dne 26. ledna 2002 uplyne 100 let od narození Oldřicha Štěrby, který v letech 1925 až 1938 působil na Těšínsku v Bystřici nad Olší a v Českém Těšíně. Uplyne také 60 let od jeho násilné smrti zastřelením v Kaunicových kolejích v Brně (16. 6. 1942).

Náš tatínek se narodil 26. ledna 1902 ve Šlapanicích u Brna. Pocházel z velmi chudých a neurovnaných rodinných poměrů. V dětství musel pečovat o tři nevlastní mladší sourozence (dva bratry a sestru), otčím jej nesnášel a tak ho vlastně vychovávala jeho zbožná

babička Anděla Štěrbová, na kterou rád a s vděčností vždycky vzpomínal. V letech 1907 - 1916 navštěvoval obecnou a měšťanskou školu ve Šlapanicích. V r. 1916 byl přijat na Český ústav ku vzdělávání učitelů v Brně. Získal malé stipendium, díky jemuž mohl studovat. Během studia jej také podporovaly slečny Moravcovy, dvě starší sestry – majitelky malého závodu na výrobu umělých květin ve Šlapanicích. Poskytly mu klidný koutek k učení (což doma nebylo možné), za což jim obstarával drobné pochůzky a podobné služby.

Bystřice

*Potok Hluchová
vtéká kolmo do řeky Olzy.
Kolem vod,
jako pod pažema tuláka,
dvě hnízda vši –
Bystřice.*

*Obyvatelů na tři tisíce,
kteří pijíce pracují
a nepracující pijí.
Poláci i Čechové
svorně do šenku,
nesvorně ze šenku,
ačkoli pili bratrství.
A tak, co je na jazyku,
není na srdci,
ale v hlavě.*

*Život tu komicky skáče,
když hory jsou
tak nehybný.
Všechno je mokré
vodou a kwitem.*

*Lidé hluší,
pastor němý,
učitel prodává kořalku
potomkům Českých bratrů,
modlícím se ještě ze
„Špalíčku“.*

*Chleba tvrdý
z uhlí, železa a písku.
Proto tu často
objímají se v potu
země a tváře,
neboť:
V potu země
tváře své
dobývati budeš!*

O prázdninách jej vždy zaměstnal správce šlapnického velkostatku jako pomocníka v kanceláři.

V posledních letech 1. světové války studoval za značných materiálních potíží, což pravděpodobně přispělo k tomu, že za epidemie španělské chřipky v letech 1918 – 19 touto chorobou těžce onemocněl. Ležel tři měsíce, uzdravoval se dlouho a následky přetrvávaly ještě několik let. K tomu musel překonávat zármutek nad úmrtím své staré babičky, která tuto chorobu nepřežila a v r. 1919 zemřela. Její hrob opatroval až do konce svého života. Po uzdravení se opět intenzivně věnoval studiu, aby dohnal zameškanou látku v nejkratší možné době a také proto, že domácí poměry byly nesnesitelné. V té době byl všeobecný nedostatek učitelů a tak využil možnosti předčasně maturovat a již 16. února 1920 složil zkoušku dospělosti s vyznamenáním.

Ještě v tomtéž školním roce nastoupil 1. 3. 1920 jako prozatímní učitel na obecnou školu v Oslavanech, kde byl jeho řídicím učitelem v Evropě uznávaný významný ornitolog Václav Čapek. Od něho získal široké znalosti o ptačí říši. Lékaři mu doporučovali pro překonání následků španělské chřipky častý pobyt v přírodě, a když se seznámil se zásadami skautského hnutí, založil v Oslavanech 6. 9. 1921 ještě s několika studenty a svými žáky oddíl Svazu Junáků, Skautů a Skautek R.Č.S., jehož členové se ještě dnes hlásí ke svému zakladateli. V r. 1922 získal zatímní učitel Oldřich Štěrba vysvědčení způsobilosti pro obecné školy a na podzim téhož roku nastoupil vojenskou přesenní službu u 14. pěšího pluku v Košicích. Strávil tam dva roky a v září 1924 se vrátil

s hodností četař – aspirant. Nastoupil znovu v Oslavanech, kde vyučoval do konce školního roku 1924/25.

Od začátku školního roku 1925/26 byl přeložen na měšťanskou a obecnou školu v Bystřici nad Olší (tehdy nad Olzou). V těch letech bylo zakládáno mnoho škol, zvláště v národnostně smíšených oblastech, kde bylo škol s českým vyučovacím jazykem málo. Na tyto školy byli posíláni především mladí a svobodní učitelé a učitelky, kteří dosud nebyli příliš vázáni na vnitrozemí. Podobně se na Těšínsko dostala i naše maminka Anna Štěrbová, roz. Petránková, narozená 7. července 1901 v Bečvárech u Kolína. Od dětství však žila u svých prarodičů ve Slavkově u Brna, kde také absolvovala povinnou školní docházku. V letech 1916 – 1920 navštěvovala Český státní ženský ústav učitelství v Brně, kde složila zkoušku dospělosti s vyznamenáním dne 7. července 1920. Ve školním roce 1920/21 učila na obecné škole v Hodějovicích a v letech 1921 – 1924 na obecné škole v Letonicích. Od 9. 10. 1924 byla přeložena na obecnou školu ve Vendryni a od 1. 9. 1926 na obecnou školu v Bystřici n. O. Tam se naši rodiče seznámili a uzavřeli sňatek 28. ledna 1928 v Českém Těšíně. V Bystřici na Olší se také narodil starší syn Oldřich (23. března 1930).

Z rodinných fotografií víme, že se oba rodiče věnovali ochotnickému divadlu. S ostatními mladými členy učitelského sboru se snažili hrati jako Maryša bratří Mrštíků, Gazdina roba Gabriely Preissové apod. přinášet osvětu do tehdy zapadlého kraje.

Tatínek byl přidělen na měšťanskou školu. Vyžadované kvalifikace odborného učitele mohl dosáhnout po absolvování příslušných kurzů a složení tzv. zkoušek způsobilosti. V r. 1930 získal vysvědčení způsobilosti s vyznamenáním pro III. odbor – matematicko – technický a hned v r. 1931 pro I. odbor – zeměpis – dějepis. V roce 1934 získal ještě vysvědčení způsobilosti pro zbývající II. odbor – přírodopis a kreslení.

Kromě toho si i nadále rozšiřoval a prohluboval své znalosti, kterých by mohl používat jak při vyučování tak i při výchově dětí mimo školu. Tak absolvoval v r. 1927 Státní lyžařský kurs pro učitelstvo ve Velké Polomi, v r. 1929 kurs ručních prací pro učitelstvo a kurs her, lehké atletiky a plavání, oba v Českém Těšíně a v tomtéž roce ještě kurs o výchově mládeže úchylně v Karvinně.

Poněvadž sám vyšel z nuzných poměrů, snažil se, aby děti chodily do škol a přesvědčoval rodiče nadaných dětí, aby je posílali na studie. V kraji bylo tehdy rozšířeno nadměrně

požívání alkoholu, které v mnoha rodinách bylo příčinou rozháraných poměrů, bídy a zaoštalosti, o čemž svědčí dvě básně, které tehdy napsal.

Tatínek se proto snažil o nápravu poměrů, hlavně mezi mládeží. Ve volných dnech chodil s dětmi na výlety do okolí, učil je poznávat přírodu a vedl je k tomu, aby se naučily užitečně nakládat s volným časem. Z vyprávění vím, že v tomto směru dosáhl u mladší generace úspěchu. Také v Bystřici založil skautský oddíl a byl zpravodajem, tedy jakýmsi zplnomocněncem Svazu skautů a skautek pro Bystřici.

Jeho působení v tomto směru bylo pouze krátkodobé. V roce 1932 si jej totiž vybral tehdejší okresní školní inspektor jako svého tajemníka, což znamenalo, že jsme opustili Bystřici a přestěhovali se do Českého Těšína. Funkci tajemníka vykonával tatínek až do konce roku 1938, kromě toho působil v letech 1934 – 1938 i na místní měšťanské škole. Maminka působila od 1. 9. 1932 do 25. 10. 1938 na obecné škole. V Českém Těšíně se také 23. února 1935 narodil můj mladší bratr Jaroslav.

I v Českém Těšíně pokračoval ve své skautské činnosti, od r. 1933 byl vůdce 2. oddílu a smečky Vlčat, v r. 1934 absolvoval Ústřední skautskou lesní školu v Nižboru a působil pak jako instruktor v kurzech pro skautské vedoucí. Pokračoval také ve zvyšování své služební kvalifikace. V r. 1936 se zúčastnil kurzu České péče o mládež v Brně a v r. 1937 složil úspěšně kvalifikační zkoušky na místa

okresních školních inspektorů. Doplnoval si stále vzdělání a v letech 1937 - 1938 absolvoval tzv. Vysokou školu pedagogických studií v Brně, na níž přednášeli profesori brněnské Masarykovy univerzity. Maminka mi po letech sdělila, že měl v plánu vystudovat filozofickou fakultu, což mi později potvrdili, nezávisle na sobě, i někteří jeho známí.

Po vyhlášení záříjové mobilizace 1938 odjel okamžitě do Košic ke svému 14. pěšímu pluku jako nadporučík v záloze (od r. 1937). (Na podporučíka v zál. byl povýšen v r. 1925 a na poručíka v zál. v r. 1928). Maminka nás děti odvezla na Prostřední Bečvu a po záboru přijela za námi.

Po demobilizaci působil tatínek při likvidaci úřadu okresního školního inspektora, přestěhovaného do Frýdku – Místku. Mnichovský diktát i skutečnost, že jsme se nebránili, snášel velmi těžce. Svědčí o tom jeho úvaha, napsaná 19. 11. 1938:

„Věda není tak dobrou poduškou jako víra, zejména živá víra. Víra uspokojuje, uklidňuje, dává pevnou jistotu, že existuje věčné dobro. Věda naproti tomu dává pochybování, strašnou a krutou nejistotu o nás i o našem okolí. Věda je nutně závislá na lidských nedokonalých smyslech, které zprostředkovávají vědění o životě, o vnějšku. Víra naproti tomu je zakotvena v duši, součástí nekonečna, v mysli – je jediným pevným sloupem, na kterém by mohl být znovu zakotven život moderního člověka.“

Výbor Slezské Matice osvěty lidové v Bystřici n. O., Oldřich Štěrba v první řadě, druhý zleva

Bez názvu

*Je mi teď deset let,
prodávám pot a krev,
sloužím u cizích,
rodiče mám doma.*

*Víte,
co znamená mýti podlahu,
nádobí, dobytek –
kdy potom sebe?
A peněz nemám,
třeba prodávám.*

*Víte,
my děti,
nejsmo zvlášť placeny.
Je nás moc
a peněz málo –
vystačí rodičům na kwit –*

*Odpusťte, prosím,
„Kdo dá víc?
Ruce své prodám
za chleba, za kwit!
Chcete mé dětství?“*

*Průvod skautů v Českém
Těšíně, 28. října 1935,
v čele O. Štěrba*

Vírou živou rozumím víru ve skutky. Člověk potřebuje, aby byl složen ze 100% víry a 100% skutků, ač se to zdá absurdním. Nikoliv polovičatost – 50 % a 50 %, nýbrž úplně a nerozdílně, jak řekl kterýsi básník o víře a vlasti: „Každá má srdce mého půl, každá má srdce mé celé.”

Někdy se mi zdá, že proti sobě v našem mezinárodním případě byla postavena věda a víra. Vědeckou skepsí naplněný západ zklamal, když provedl pouhý součet pušek, resp. vycvičených vojáků. Zklamal, když si zjistil, že nezná Československo, že vědecky přesně vzato

A náš národ? Jen jednou byl veden vírou a to, když zpíval hromnou písní: „Kdož jste boží bojovníci a zákona jeho, prostě od Boha pomoci a doufejte v něho...” „a když skutkem

plnili zákon boží a národní. Neboť skepse vědy dala míru potupnou přichut.“

Od začátku roku 1939 byl ustanoven na měšťanskou školu chlapeckou v Líšni u Brna, přestěhovali jsme se tedy do Brna a krátce na to do Moravských Budějovic, poněvadž tatínek byl od začátku školního roku 1939/40 jmenován okresním školním inspektorem a ředitelem dívčí měšťanské školy v Moravských Budějovicích. Ještě v r. 1940 obdržel za výkon inspektorské funkce výtečnou kvalifikaci.

V roce 1941 byl přidělen jako okresní školní inspektor Zemské školní radě v Brně. Dne 25. února 1942 byl zatčen Gestapem a vězněn v brněnském táboře Pod kaštany a v Kaunických kolejích. Tam také byl 16. června téhož roku zastřelen. Tak byl jeho život násilně

*Těšíňští skauti, sborové
závody, vpravo stojící
O. Štěrba 1936*

a předčasně ukončen – bylo mu čtyřicet let. Po válce byl vyznamenán Československým válečným křížem a Junáckým pamětním křížem 1939 – 1945.

Co nám po tatínkovi zůstalo, co o něm dnes můžeme říci? Vlastních vzpomínek zbývá málo, vždyť odešel v době, kdy my, synové, jsme nebyli ještě schopni jej ocenit. Nemáme ani jeho popel, který byl údajně rozsypán na konci války v zahrádkách u právnické fakulty MU, kde tehdy sídlilo velitelství Gestapa, tedy pravděpodobně v místech, kde dnes stojí nová Zemská knihovna.

Jako učitel působil tři roky v Oslavanech, sedm let v Bystřici nad Olší a půl roku v Líšni. Byl zřejmě dobrým učitelem, poněvadž se k němu hlásilo mnoho jeho bývalých žáků a skautů z Oslavan i Bystřice, kteří se nám přihlásili i po skončení války, včetně několika jeho žáků z Líšně.

Uvážíme – li jeho životní cestu – od ubohého chudého chlapce k okresnímu školnímu inspektorovi – považujeme za spravedlivé připomenout důležitou, ne-li rozhodující, roli jeho ženy, naší maminky, která svou hlubokou oddaností a cílevědomostí dala jeho životu cíl a poskytla mu pevné rodinné zázemí. Tak mohly vyniknout jeho dobré vlastnosti, krásné rysy jeho duše a jeho hluboce lidské založení. Tato podoba zřetelně vyvstává ze zachovaných deníků a zápisků, z maminčina vyprávění a psaných pamětí, z dopisů jeho žáků, spolu-

pracovníků a přátel i z novinových výstřižků. Pro ilustraci připojuji výňatek z dopisu okresního školního inspektora Josefa Kincla, v němž tatínka charakterizoval následovně: „Stýkal jsem se s p. inspektorem Štěrbou téměř tři roky (1939 - 1942), z toho dva roky jsem s ním spolupracoval jako jeho tajemník u okresního školního výboru v Moravských Budějovicích. Myslím, že jsem ho znal dobře, neboť jsme spolu v té době prožívali většinu dne a to nejen v kanceláři, nýbrž i na procházkách nebo u něho v rodině. Jevil se mi vždy jako člověk jemný, spravedlivý, poctivý v práci i smýšlení, upřímný, nepředpojatý, stejný ke všem a vždy. Pozoroval jsem však, že při vši své spravedlnosti a objektivitě lnul k učitelstvu mladšímu a sociálně slabšímu. Nepamatuji se, že by se byl dal unést hněvem nebo že by někomu vědomě ublížil. Při práci si s oblibou zpěvovával. Dojímala mě vždy jeho láska k pravdě, smysl pro právo a spravedlnost. Svě neobyčejné vzdělání stále doplňoval, o vše jevil živý zájem, hojně četl a stále se něčím obíral. Bývalo radostí hovořiti s ním. Ponížení a utrpení našeho národa za okupace nesl velmi těžce a netajil se nikdy vírou ve vítězství našeho národa. Na penězích nelpěl. Přesvědčil jsem se několikrát, jak ze svého inspektorského paušálu obdarovával nemajetné žactvo a školy. Činil to tak, že školy nevěděly, od koho dar pochází. Byl to jeden z nejušlechtlejších lidí, s nimiž jsem se setkal....“

Divadlo „Maryša“ v přírodě 30. 5. 1926 ve Vendryni, zleva muž v zástěře O. Štěřba, paní Štěřbová v první řadě, čtvrtá zleva

Fotografie z osobního archivu autorů

Wilhelm Przewczek - Kniha úrody

Libor Martinek

Wilhelm Przewczek

Vydavatelství OLZA se sídlem v České Těšíně přišlo koncem roku 2000 na knižní trh s překladem básnické sbírky *Kniha úrody* polského básníka Wilhelma Przewczka narozeného v roce 1936 v Karvině a žijícího v Bystřici nad Olší.

Kniha úrody vyšla v originále jako „Księga urodzaju“ v prestižním Literárním nakladatelství (Wydawnictwo Literackie) v Krakově v r. 1986. V té době byl její autor v Československu na tzv. indexu a nemohl zde vydávat své knihy. V době svého vydání v Polsku měla sbírka velký ohlas, náklad byl zcela rozebrán a o knize referovala přední polská literární periodika. Některé z dobových recenzí, nebo jejich větší části, autor zařadil i do českého vydání.

Ačkoliv W. Przewczek patří k nejvýznamnějším spisovatelům polské národnosti menšiny, kteří žijí v České republice, je členem spisovatelských organizací u nás a v Polsku, laureátem cen za literární tvorbu (mj. obdržel ve Varšavě Cenu J. Słowackého, Cenu W. Hulewicze, abych jmenoval ty nejprestižnější), je zařazen ve slovnících polských spisovatelů, píše se o něm magisterské diplomové práce v Polsku, ale i u nás (Pavla Cencialová), stojí v České republice mimo pozornost literární kritiky zejména s ohledem na fakt vzniku autorova díla v jeho mateřtině - v polštině. A někteří kritikusi nota bene neumí jeho jméno ani správně vyslovit.

Napravit tento stav lze vydáváním překladů z tvorby W. Przewczka, autora třiceti knižních publikací v polském jazyce. Jako první překlad z Przewczkovy poezie vyšel u nás výbor

Promlčený počet štěstí (Karviná 1991) v překladu kolektivu překladatelů, následovala bibliofilie *Krajina v kouři* (Ostrava 1996). V překladu Jindřicha Zogaty vyšel výbor *Příliš pozdní milenec* (Praha 1996, 2. vyd. Český Těšín 1999), monotematický výbor *Intimní bedekr* (Český Těšín 1998) uspořádal a přeložil autor této recenze. Prózy W. Przewczka do češtiny přeložili Erich Sojka a Helena Stachová. *Kniha úrody* obsahuje překlady kolektivu překladatelů, mezi nimiž nechybí jména, která zde již byla výše zmíněna a kromě toho se zde nacházejí také překlady Otokara Bartoše, Vlasty Dvořáčkové, Věnceslava Juřiny, Lecha Przewczka, Františka Všetického, Karla Vůjtky, Lucyny Waszkové a překlad do slovenštiny Vlastimila Kovalčíka z Przewczkovy originální sbírky i z básní publikovaných časopisecky. Knižku ilustroval vratislavský grafik Zbigniew Kresowaty.

Krakovský kritik Jan Tulik oceňuje na poezii W. Przewczka citová pohnutí lyrického subjektu vyvolaná rytmem přírody (zejména Beskyd), jež evokují množství asociací. „Sbírka se vyznačuje zvláštní lehkostí a půvabem. Na čtenáře silně působí tok autorových pocitů, dojmů a jemných náznaků příznačných pro tuto knihu. Něha Przewczkovy poezie se nemíjí s pravdou života, ale naopak ji zahrnuje.“ A dále dodává, že některé básně se vztahují k tzv. oficiální kultuře, do které však harmonicky zapadají. Jde zejména o básně s vazbami na historická fakta nebo se vztahem k současné civilizační situaci. Podobně vratislavský kritik Jarosław Lipowski, jenž provádí literárněhistorické výzkumy těšínské kultury a literatury, si cení ukotvení Przewczkovy poezie v horalských Beskydech, schopnosti procítit filozofii přírody, upozorňuje na vzdálené vazby těchto básní k polské klasické literatuře (zejména k dílu Mickiewicze a Tuwima) a sleduje stopy některých bohemismů ve verších. Svoji recenzi uzavírá výstižnými slovy: „Svět básně W. Przewczka je reliktem minulých nebo míjejících časů - odchází ničený proměnami kulturními a také industriálními.“

Překlad sbírky *Kniha úrody* je specifickým svědectvím Przewczkova uměleckého zrání, jež časem neztratilo na svěžesti. Lze jej také číst jako dokument stále větší a systematictější účasti tohoto autora v českém kulturním a literárním životě. Stojí za to se s ním seznámit.

Muzeum Těšínska se představuje

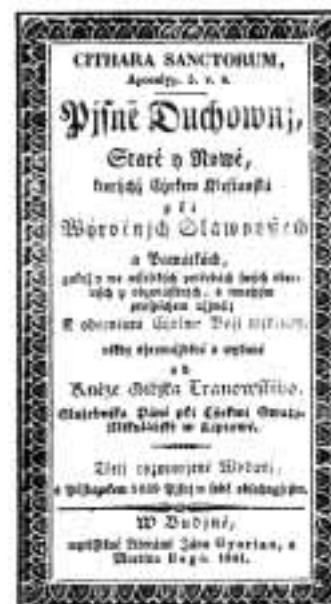
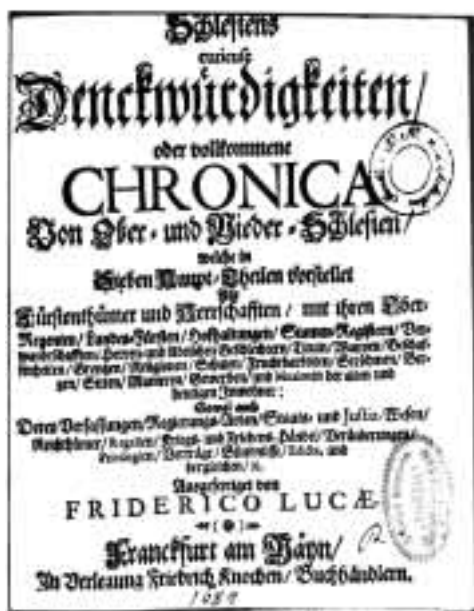
Muzejní knihovna Silesia

Český Těšín, Hlavní třída 8,
tel. 0659/71 20 25, e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Jednotlivé fondy současné muzejní knihovny se zpočátku vyvíjely zcela samostatně. Základem se stala Studijní knihovna Silesia, jejíž jádro tvoří soukromá knihovna Jana Matuly (1875 – 1946), učitele a později ředitele školy v Lyžbicích, která obsahovala přes 2000 svazků a byla dále rozšiřována nákupem knih, konfiskáty i dary. Po přechodném umístění v Okresním archivu v Českém Těšíně byla 25. 4. 1958 přidělena okresnímu muzeu a opětovně uložena v budově radnice a od 12. 9. 1960 přemístěna na Čapkovu ul. č. 10. Tento uzavřený sbírkový fond vedený od roku 1957 do roku 1965 a zahrnuje zejména česká, polská a německá silesiaka, sbírku regionálních periodik, rukopisy, staré tisky, knižní produkci 19. století, adresáře, kalendáře a odbornou studijní literaturu.

Zároveň se Studijní knihovnou Silesia vznikala odborná příruční knihovna pro potřeby pracovníků muzea a také samostatný sbírkový fond, v němž významné místo zaujímá torzo zámecké knihovny v Ropici, která představuje typickou raně romantickou zámeckou knihovnu. Významnou součástí sbírkového fondu je sbírka Třanovského tisků uspořádaných nebo přímo napsaných Jiřím Třanovským (1592 – 1637). Tento evangelický kazatel, původem z Těšína, má význačné místo v české humanistické kultuře. Jeho básnická, sběratelská, překladatelská i skladatelská tvorba překračuje rámec náboženské tvorby a výrazně přispěla ke zlidovění kultury i udržení českého jazykového povědomí, zejména na Těšínsku a Valašsku. Pozoruhodnou sbírkou v Muzeu Těšínska je soubor kramářských písní, jež se rozšířily na Těšínsko z Moravy. Písně jsou převážně náboženského charakteru a byly vytvořeny v duchu smíšené barokně romantické estetiky. Svědčí o tom např. rukopisný zpěvník z roku 1752. Dále jsou zde zastoupeny poutní obrázky, staré a vzácné tisky od XVI. století do současnosti, učebnice, regionální literatura a periodika s obsáhlou sbírkou tiskovin k česko-polským vztahům a sporům o Těšínsko. Významnými kurátory těchto sbírek byli v minulosti Josef Bonček a Žofie Buchwaldková.

V roce 1984 byly všechny fondy muzejní knihovny přestěhovány na Revoluční – dnes Hlavní ulici č. 8, kde jsou v současnosti zpřístupněny veřejnosti prezenčně. Knihovna obsahuje také odbornou literaturu z nejrůznějších vědních oborů a odbornou literaturu k jednotlivým sbírkovým fondům (např. zbraně, umělecká historie, archeologie, šperky, nábytek, fotografie, odívání, školství, zemědělství, řemesla, hornictví, numizmatika atd.). Knihovna je nadále doplňována sběry, nákupy a dary. Celkem je zájemcům o studium k dispozici více než 25. 500 svazků a lze zde nalézt literaturu v češtině, slovenštině, polštině, němčině, latině, francouzštině, angličtině, ruštině, hebrejštině a dokonce i v korejštině.

Badatelské služby: pondělí 7 – 10 h, 12 – 16.30 h, čtvrtek 7 – 11.30 h, 12 – 16.30 h